

Ingen aldersgrense

Universell utforming er bra for unge og eldre

KOMMUNSEKTORENS ORGANISASJON

The Norwegian Association of Local and
Regional Authorities

Ansvarlige redaktører:

Christian Hellevang og Anne
Gamme, KS.

Utvikling og produksjon:

Lena Storvand, Felix Media.

Journalister:

Lena Storvand, Bente Frøytlog,
Felix Media.

Fotograf:

Fredrik Naumann, Felix Features.

Grafisk formgivning:

Ståle Hevrøy, Bly.

Trykk:

Byråservice.

Utgivelsesår: 2020

ISBN 978-82-93100-48-5

Dette heftet er utgitt av KS.

KS er kommunesektorens
interesse- og arbeidsgiverorgani-
sasjon i Norge. Alle landets 422
kommuner og 18 fylkeskommu-
ner (pr. 2019) er medlemmer,
samt om lag 500 kommunale,
interkommunale og fylkes-
kommunale bedrifter.

Heftet er inspirert av medlem-
mene i KS'kommunenettverk
for universell utforming, som ble
opprettet i 2013. Målet er å
bidra til et inkluderende samfunn,
gjennom å dele erfaringer og
fjerne hindre.

Innhold

Forskning

- 8 GJØVIK: Samarbeid som setter mennesket i sentrum
- 11 GJØVIK: Do som kan dreies
- 14 GJØVIK: Jakter på trygge tråkk

Parker

- 18 OSLO: Fra øde plass til livlig oase
- 22 HALDEN: Lekeplass på historisk grunn
- 25 OSLO: Full fart for små og store
- 28 STAVANGER: Tivolitur
- 30 TROMSØ: Fleksibel friluftspark

Rådhus

- 36 BODØ: Nytt rådhus med gammel historie
- 40 SANDNES: Storstue for alle
- 46 HALDEN: Ny hverdag i gammelt rådhus

Gode grep

- 54 BODØ: Slutt på tunge løft
- 58 MELØY: Fritt fram for badeglade
- 60 GLOMFJORD: Fra rundkjøring til levende sentrum
- 66 STAVANGER: Se opp for stopp på reisen
- 70 TROMSØ: Oppgradert skolehverdag
- 72 Supert med samling
- 76 Fullt fokus på aldersvennlige samfunn

Gode lokalsamfunn for alle

Universell utforming handler om å skape gode, inkluderende lokalsamfunn der alle kan delta.

I dette magasinet presenterer vi noen av mange spennende og innovative tiltak norske kommuner og fylkeskommuner har gjennomført, for å gi bedre tilgang for alle til offentlige uterom, møteplasser og bygninger. Ved å lære av hverandre kan vi bli bedre og komme lengre i det å skape gode inkluderende lokalsamfunn for alle.

KS har de siste seks årene drevet et nettverk for kommuner og fylkeskommuner, der temaet er universell utforming og hvordan «lavhengende frukter» på feltet kan realiseres. Dette kommunenettverket vil bli videreført.

Landsstyret i KS har vedtatt en langtidsplan for perioden 2016–2019:

Dette er våre overordnede mål:

- Inkluderende folkestyre
- Sunn kommuneøkonomi
- Attraktive arbeidsgivere
- Bærekraftige helse- og velferdstjenester
- Inkluderende oppvekst
- Livskraftige regioner, byer og distrikter

Å arbeide i en kommune eller fylkeskommune – enten som ansatt eller som folkevalgt – betyr først og fremst å arbeide for et samfunn som inkluderer alle.

La oss sammen skape gode lokalsamfunn!

Gunn Marit Helgesen
Styreleder i KS

FORSKNING

Hvordan ser fremtidens smarte toalett ut? Hvilket underlag er mest skli-sikkert? På Gjøvik leter de etter de beste svarene. Der ligger Norsk forskningslaboratorium for universell utforming, det største av sitt slag i Europa.

HOLISTISK TANKEGANG: Jonny Nersveen er førsteamanuensis ved NTNUs laboratorium for universell utforming. Han understreker viktigheten av å tenke helhetlig. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Samarbeid som setter mennesket i sentrum

Hva er utfordringen, og hvordan kan denne løses best mulig? Med dette fokuset klekker førsteamanuensis Jonny Nersveen & co ut en rekke innovative løsninger ved NTNUs laboratorium for universell utforming. – Vi må slutte å tenke teknologi, og sette mennesket i sentrum.

DET SIER NESTOREN innen forskning på universell utforming. I 2010 åpnet laboratoriet ved NTNU i Gjøvik. Det er det største i Europa.

– Skal du finne noe tilsvarende må du til North Carolina i USA. Vi får besøk fra absolutt alle verdensdeler, og det tror jeg kommer av at vi begynte å tenke på en helt annen måte, sier førsteamanuensis Nersveen.

– Vi setter menneskets utfordring i sentrum, vi begynner altså med utfordringen, ikke med teknologien. Hvis du går til teknologiske miljøer, så begynner de i den enden for å finne opp noe som skal tjenes penger på. Vi er opptatt av det som er av kjøtt og blod, teknologien er bare et verktøy, forklarer han.

ALT HENGER SAMMEN

Regjeringen har som mål å gjøre Norge universelt utformet innen 2025. I det arbeidet står laboratoriet sentralt. Løsningene som ser dagens lys der, er gjerne et resultat av tett samarbeid med ulike aktører.

– Jeg sier som Gro Harlem Brundtland: Alt henger sammen med alt. En av utfordringene innen universell utforming er jo areal. Areal koster penger. Å spare et par kvadratmeter på et stort institusjonsbad, blir kjøpt store summer. Så hva om vi for eksempel hadde klart å bygge mer kompakte rullestoler, som svinger på en annen måte? Det hadde spart mye penger, og ville også fått konsekvenser for arkitektenes planløsning, eksemplifiserer Nersveen.

Han mener mangel på helhetlig tankegang er et problem.

– Mange fagretninger er så splittet. Se bare innenfor et universitet. Det fakultetet driver med ditt, et annet med datt, og så har du de som driver med sine ting, helse med sitt, og så har du de som jobber med bygg. Alt dette skjer uten at det er noen konstruktiv kontakt på kryss og tvers.

– Dette får blant annet konsekvenser når Nersveen & co skal søke om forskningsmidler.

– Vi må søke innenfor programmer som eksisterer, vi mangler steder hvor vi kan søke midler som går på tvers, sier han.

NØKKELPERSONER

Nøkkelpersoner innen universell utforming er viktige for virksomheten på NTNU Gjøvik. Og det var over en øl at Jonny Nersveen og Jan Tore Lindskog tenkte høyt om en av de mange utfordringene; størrelsen på, og innredningen av bad. Lindskog er spesialkonsulent i utbyggingsavdelingen, omsorgsbygg Oslo KF.

– Vi som bygger mange sykehjem får tilbakemeldinger fra brukere, i tillegg viser forskning at mange skader skjer på bad. Man ramler i forbindelse med forflytning. Derfor tenkte Jonny og jeg at det måtte være mulig å utfordre markedet.

I første omgang formidlet de utfordringen via invitasjon til dialogkonferanse.

– Vi sa ikke hva vi skulle ha, men utfordret markedet til å komme opp med nye ideer som kan ivareta våre ønsker, erindrer Lindskog.

– I anskaffelsesprosesser kommer man gjerne med akkurat det du skal ha. Nå sa vi ikke det, vi sa bare hvilke behov det skulle dekke. Vi begynte altså med utfordringen, ikke løsningen.

Dette var nærmest det motsatte av vanlig prosedyre.

– I anskaffelsesprosesser kommer man gjerne med akkurat det du skal ha. Nå sa vi ikke det, vi sa bare hvilke behov det skulle dekke. Vi begynte altså med utfordringen, ikke løsningen.

REDUSERE SKADER

Utfordringen i denne sammenhengen var blant annet å redusere faren ved forflytninger, og krympe arealbruken. Dialogkonferansen de inviterte til, ble møtt med litt laber respons. Derfor tok de heller direkte kontakt med leverandører som hadde vist interesse for konferansen, og inviterte disse til en innovasjons-konkurranse.

En bredt sammensatt jury, med representanter for Omsorgsbygg i Oslo, sykehjemetaten, hjelpemiddelsentralen, NAV Oslo og Akershus, NMBU i Ås, DOGA, NTNU, og en ergoterapeut vurderte bidragene.

– Juryens tverrfaglige sammensetning var svært viktig. Ulike fagmiljøer ser jo ting på forskjellig vis, sier Lindskog, og legger til at selve konkurransen var en del av leverandørutviklingsprogrammet til NHO. («Programmet hjelper statlige virksomheter, kommuner og kommunale selskaper som vil bruke innovative offentlige anskaffelser for å skape innovasjon»).

Dette var i 2017. Tre av de mest interessante bidragene ble plukket ut. Firmaene fikk 100 000 kroner hver i pengepremie, og sine konsepter bygget i 1:1-målestokk ved NTNU-laboratoriet på Gjøvik.

Jonny Nersveen og Jan Tore Lindskog mener det er mye snakk om centimeter, millimeter og regelverk når det er snakk om universell utforming.

– Det er selvsagt viktig, men det er mye som ikke står i regelverket, det er viktig å tenke utenfor boksen, også. Det er kjempespennende å jobbe tverrfaglig med innovasjon, søke løsninger som gjør folks liv enklere, sier Lindskog.

Blant de tre bidragene, var det spesielt en løsning som skilte seg ut: Det dreibare toalettet. Se neste side, så ser du en utgave av doen som førsteamanuensis Jonny Nersveen og Jan Tore Lindskog regner som en revolusjon innen bad.

Leter etter ny løsning

Fullt fokus på brukernes behov er nøkkelen, sier Jan Tore Lindskog.

Han jobber med et dørtелефon-prosjekt.

– Vi skal prøve å tilpasse port-telefonene mer i forhold til brukerbehovene. Leverandører vil gjerne ha et produkt med masse finesser, men eldre, og personer med kognitiv svikt, vil heller ha noe enkelt, sier Lindskog som er spesialkonsulent i utbyggingsavdelingen, omsorgsbygg Oslo KF.

– For eksempel ble det et sted montert port-telefon ved sofaen i omsorgsboligene. Ideen var at brukerne skulle slippe å reise seg når det ringte på nede. Men det som skjedde var at de begynte å lete etter telefonen sin fremfor å trykke på knappen.

I dørtелефon-prosjektet er det inngått et samarbeid med en omsorgsbolig som har utfordringer knyttet til dette.

– Et stort nettverk, og tilbakemeldinger fra de som jobber i felt er gull verdt, sier Lindskog.

Do som kan dreies

Først kom hev- og senk-toalettet. Så spyl og føn. Nå er det dreibare toalettet under utvikling. Jonny Nersveen ved NTNU mener det er en minst like stor revolusjon.

FULL OVERSIKT: Alle forsøk filmes ovenfra. Her er det forskningsassistent Alf Dalby som demonstrerer det dreibare toalettet. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

DET VAR DA NERSVEEN, førsteamanuensis ved NTNUs laboratorium for universell utforming i Gjøvik, og Jan Tore Lindskog i omsorgsbygg, Oslo, tenkte høyt over en øl, at de bestemte seg. De ville initiere en verdensspennende litteraturstudie om innredning av baderom. Målet var å utvikle mindre bad med minst like god funksjon.

– Vi tenkte at det er innredningen som låser oss i forhold til størrelsen på badet. Hvordan vi plasserer dusj, skap, toalett, og så videre, forklarer Nersveen.

Svaret var imidlertid ikke å finne i det svært begrensede materialet som ble sporet opp.

– Forskningen hadde hatt fokus enten på arbeidsmiljø, estetikk, fukt, eller liknende. Vi fant ikke noe som gikk på areal-effektivitet.

KONKURRANSE

Dermed fikk de ideen om en innovasjonskonkurranse. De inviterte aktører til å løse plassutfordringen på badet. Tre bidrag ble plukket ut, et av disse hadde tatt utgangspunkt i noe en gruppe studenter hadde klekket ut i Sverige for mange år siden. Et dreibart toalett, akkurat hva Nersveen hadde drømt om.

– Men i min enfoldighet trodd var nærmest umulig på grunn av vridning av kloakkrøret, humrer han.

Alle bidragene ble grundig testet, både av 25 brukere med ulike, og til dels store funksjonsnedsettelse, og av fem helsepersonell som er vant til å jobbe med disse. Testene ble utført i laboratoriet, og filmet i fugleperspektiv. Tidsbruken ble målt, og prosessen analysert både via observasjon og intervju.

– Vi måtte blant annet hvor mange prosesser som måtte til for å forflytte seg fra rullestolen til toalettet, hvor vanskelig dette var, og hvilke risikoer som var forbundet med dette. Vurderingene ble samlet i rapporter hvor hver leverandør fikk tilbakemelding på sitt konsept.

– Det er helt essensielt. Skal du revolusjonere noe som helst, må du ha utøverne med deg: Byggebransjen, arkitekterne, entreprenørene, poengteter Nersveen.

Han er opptatt av å sette smarte løsninger ut i produksjon.

– Vi har ikke noe eierskap til produktene, vi er bare opptatt av at de gode ideene skal materialiseres.

OMFATTENDE TESTING

Vinneren av innovasjons-konkurransen ble produsenten Bano. Produsenten søkte Innovasjon Norge, og fikk tildelt midler for å teste ut konseptet videre. Testingen ledes av Helse Bergen, som har inngått samarbeid med flere kommuner. Dreibare toaletter er blant annet montert i omsorgsleiligheter og sykehjem. Testperioden varer frem til sommeren 2020. Produsenten mottar fortløpende tilbakemeldinger fra testerne.

– Det gir en kontinuerlig produktforbedring. Det er produktet som skal tilpasses brukerne, ikke omvendt, sier Nersveen.

Han mener fordypning i, og fokus på, universell utforming grunnleggende sett dreier seg om samfunnsutvikling.

På laboratoriet inntar forskningsassistent Alf Dalby rullestolen, og kjører inn på badet som er bygget. Der er den dreibare doen.

– Vi måtte blant annet hvor mange prosesser som måtte til for å forflytte seg fra rullestolen til toalettet, hvor vanskelig dette var, og hvilke risikoer som var forbundet med dette.

– Når du kommer kjørende inn på en statisk do, som står dønn rolig, må du rygge stolen inn mot bakveggen, og sideforskyve deg over på toalettet. Har du hatt en ensidig lammelse – som mange har – har du bare kontroll på den ene siden. Det betyr at du kun kan bevege deg en vei, og ikke klarer å komme tilbake i rullestolen der den står. Derfor må du få rullestolen over på den andre siden. Kanskje klarer du det på egenhånd, kanskje ikke. Uansett krever dette mye plass – kravet i Norge er 90 centimeter på hver side, sier førsteamanuensis Nersveen.

Lette trykk på toalettets armlener sørger for at setet enkelt

SVÆRT FLEKSIBELT: Toalettet kan dreies i begge retninger. Løsningen gjør det også enkelt å komme inntil vasken. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

kan dreies til hver side, og rett frem, akkurat slik det passer brukeren best. Det er kun setet, ikke kloakkrøret, som dreies.

– Rullestolen kan fortsatt stå der du setter den fra deg, du har enkel tilgang både på og av, du trenger ikke manøvrere og slite. Du har dessuten fordelen ved at du er rett ved servanten. Dermed kan du vaske hendene før du går tilbake i rullestolen. Det er umulig i dag.

ENKLERE OG TRYGGERE

Toalettet gir adskillig færre forflytninger både for pleiere og brukere.

– Når det haster, så haster det for rullestolbrukere også. Det handler om respekt for den situasjonen også, da må vi tenke: Hvordan skal man klare å komme seg over på toalettet enklest mulig?

Den korte avstanden mellom toalettet og vasken er ikke bare et stort pluss i forhold til hygien, men også med på å forebygge fall.

– På mange av dagens bad kan man risikere å få ganske lange strekk mellom støttepunktene. Husk at et stort bad i seg selv ikke er et mål, men en konsekvens av innredningen, understreker Nersveen.

Han mener det dreibare toalettet vil gjøre det enklere å bygge om eksisterende bad fordi det ikke utløser så stort plassbehov. Med dette toalettet trenger ikke badet være større enn

REDUSERER RISIKO: Kort avstand mellom toalett og vask har mange fordeler, blant annet bedre hygiene og redusert risiko for fall. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

4,5 kvadratmeter, i motsetning til de ca. syv kvadratmeterne som kreves i dag. Dessuten representerer toalettet en stor fordel også for helsepersonell.

– På de ordinære toalettene sitter man med ryggen mot cisterna. Dette er det bare å vri slik at du får brukeren mot deg. Ryggstøt fjernes med en enkel håndbevegelse. Toalettet kan monteres slik at man har enkel tilgang til dusjen fra deg, eksemplifiserer han.

En doktorgradsstipendiat skal nå utrede de helsemessige fordelene toalettet kan ha for hjemmesykepleierne.

– Dette vil gi helt andre arbeidsvilkår for en yrkesgruppe som jobber i vanskelige stillinger, har mange tunge løft og sliter med mye slitasje. Karolinska medisinske institutt har bestilt en test av dette, sier Jonny Nersveen.

Målet er at det dreibare toalettet skal være på markedet innen utgangen av 2020.

Jakter på trygge tråkk

Sleipt tre, glatte fliser og ditto asfalt: Hvilket underlag er aller glattest? Og hvilket er mest sklisikkert? Ved NTNU på Gjøvik forskes det for å finne svaret.

FORSKNINGSASSISTENT ALF DALBY STREKKER armen frem.

Med raske bevegelser monterer PhD Jonny Nersveen diverse ledninger: Stressmåleren som skal finne ut hvordan det egentlig er for Alf å bevege seg på platået inne i laboratoriet i NTNU, Gjøvik.

Platået er det Alf selv som har bygget, oppi er det fylt med støpt betong, det hele er laget så utendørs-autentisk som mulig. Dette er bare et av mange underlag som etter hvert skal testes av en rekke personer. Målet er å finne ut hvilket underlag som er det aller beste med tanke på sklisikkerhet.

– Betong, asfalt, fliser, grus, alt det du finner både i Oslo og ute på bygda. Vi er interessert i å vite hvordan det fungerer i ulike vinkler, og når det er vått, glatt og tørt. Derfor henter vi inn testpersoner – gjerne noen som har litt utfordringer med å gå – og undersøker, forklarer Nersveen.

BAMBI PÅ ISEN

Og på Gjøvik går Nersveen & co grundig til verks. Dalby får også på seg et par avanserte briller, som kommuniserer med datamaskinen.

– Systemet fanger opp små reflekser på hornhinna, som så kalibreres. På den måten kan vi vite hvor han ser, forklarer Nersveen.

Underlaget skal testes både rett frem og sidelengs.

Prosjektet er kommet i stand etter at Jan Tore Lindskog, spesialkonsulent i utbyggingsavdelingen, omsorgsbygg Oslo KF, tenkte på dette med underlag.

– Vi ser det jo når vi bygger, og mange sa til oss: Treplattingen er så utrolig glatt, de minste barna sklir mer enn de står. Før var det mer bruk av både takoverbygg og varmekabler. Det er det imidlertid blitt mindre av. Når det gjelder takover-

HVORDAN GÅR DET?: Stress og blikk måles ved hjelp av avansert utstyr. I tillegg blir testpersonene grundig intervjuet om sin opplevelse av å gå på ulike underlag i ulike vinkler. Hele seansen filmes i fugleperspektiv. Her er det forskningsassistent Alf Dalby som er prøvekanin. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

bygg skyldes det ofte arealet man har til disposisjon. Og så spares det energi ved å kutte varmekablene, sier Lindskog.

– Det er ikke bare-bare å komme seg inn i et bygg hvor det er lagt fliser i inngangspartiet. Med fuktighet på disse blir det fort Bambi på isen, sier Lindskog.

Via SINTEF Byggforsk havnet prosjektet på laboratoriet på Gjøvik. Prosjektet var en bestilling av DIBK (Direktoratet for byggkvalitet) til SINTEF. Omsorgsbygg ble forspurt av SINTEF om å være med og foreslo NTNU som samarbeidspartner. (Omsorgsbygg har samarbeidet med både SINTEF og NTNU i flere prosjekter tidligere)

GOD SAMFUNNSØKONOMI

At det er god økonomi i å forske på dette, er ikke Lindskog i tvil om.

– Det å bygge på en måte som gir mindre skader er også god samfunnsøkonomi. Man trenger ikke være økonom for å forstå det, når vi vet at en brukket lårhals koster samfunnet cirka 550 000 kroner. Så her er det snakk om bærekraftig innovasjon, påpeker han.

ØYET FORTELLER: Øyets bevegelser kartlegges ved hjelp av det avanserte måleutstyret som førsteamanuensis Jonny Nersveen har utstyrt forskningsassistent Alf Dalby med. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Jonny Nersveen er helt enig.

– 1/3 av de som får lårhalsbrudd, dør, 1/3 får varig funksjonsnedsettelse, og 1/3 blir friske.

Så det å sørge for at folk holder seg på beina er god samfunnspolitikk, sier han, og forteller at det ikke finnes noen ytelseskrav i forhold til friksjon på gangareal.

– Men det kan hende det kan komme i fremtiden, på bakgrunn av forskningsresultatene herfra.

Foreløpig er prosjektet helt i startgropa, testpersonene er ennå ikke rekruttert, og resultatet ligger i fremtiden.

Men forskningsassistent Dalby drister seg likevel til å tippe:

– Impregneret treverk som er oljet er noe av det aller glatteste når det blir vått. Så kanskje det? Eller slagte terracotta-fliser? Det er nærmest glasert.

MÅLER STRESS: I det øyeblikket kroppen blir stresset, reagerer musklene. Dette registreres i apparatet som forskningsassistent Alf Dalby har montert på armen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Parker

Store og små. Nyetablerte og oppgraderte. Mellom blokker fra 60-tallet, og ved festning fra 1600-tallet.

Forskjellene er mange, det viktigste er likt:
Alle parkene frister yngre og eldre til aktivitet.

Fra øde plass til livlig oase

Helt siden Anne Kristensen (94) flyttet inn i blokka for 26 år siden, har hun hatt utsikt til en asfaltert, øde ballplass. Nå er området forvandlet til en oase.

– **KOM DA, DAJA!** Annes milde og muntre stemme lokker den svarte katten ut på en liten tur rundt på Sandaker ballplass, rett utenfor 1970-talls blokken i Oslo. Blokken rommer 145 omsorgsleiligheter. Rett ved siden av ligger frivillighetssenteren.

Hit flyttet Anne i 1993, sammen med mannen sin.

– Han fikk et halvt år her, han. Ja, sånn ble det, sier hun, og farter deretter energisk av sted. Hun skyver rullatoren foran seg, den har hun hatt i mange år.

– Greit hvis jeg kjenner meg litt ustødig, forklarer 94-åringen.

Med på ferden er også Annes venn, Harald Øyen (81), som har bodd i blokka i syv år.

– Jeg kaller'n bare for unggutten, ler Anne.

STO UBRUKT

Parken er omkranset av flere blokker, rett i nærheten ligger Nordpolen skole og to barnehager. Et steinkast unna er Sandaker senter.

– En gang, da Sandaker videregående skole holdt til der hvor Nordpolen skole er nå, var det nok en mening med plassen. Da ble den brukt til gym. Men i mange, mange år har den ligget nærmest helt øde, sier Mads B. Nakkerud.

Han er park- og nærmiljøkonsulent i Avdeling for kultur, nærmiljø og byutvikling i Oslo kommune, Bydel Sagene.

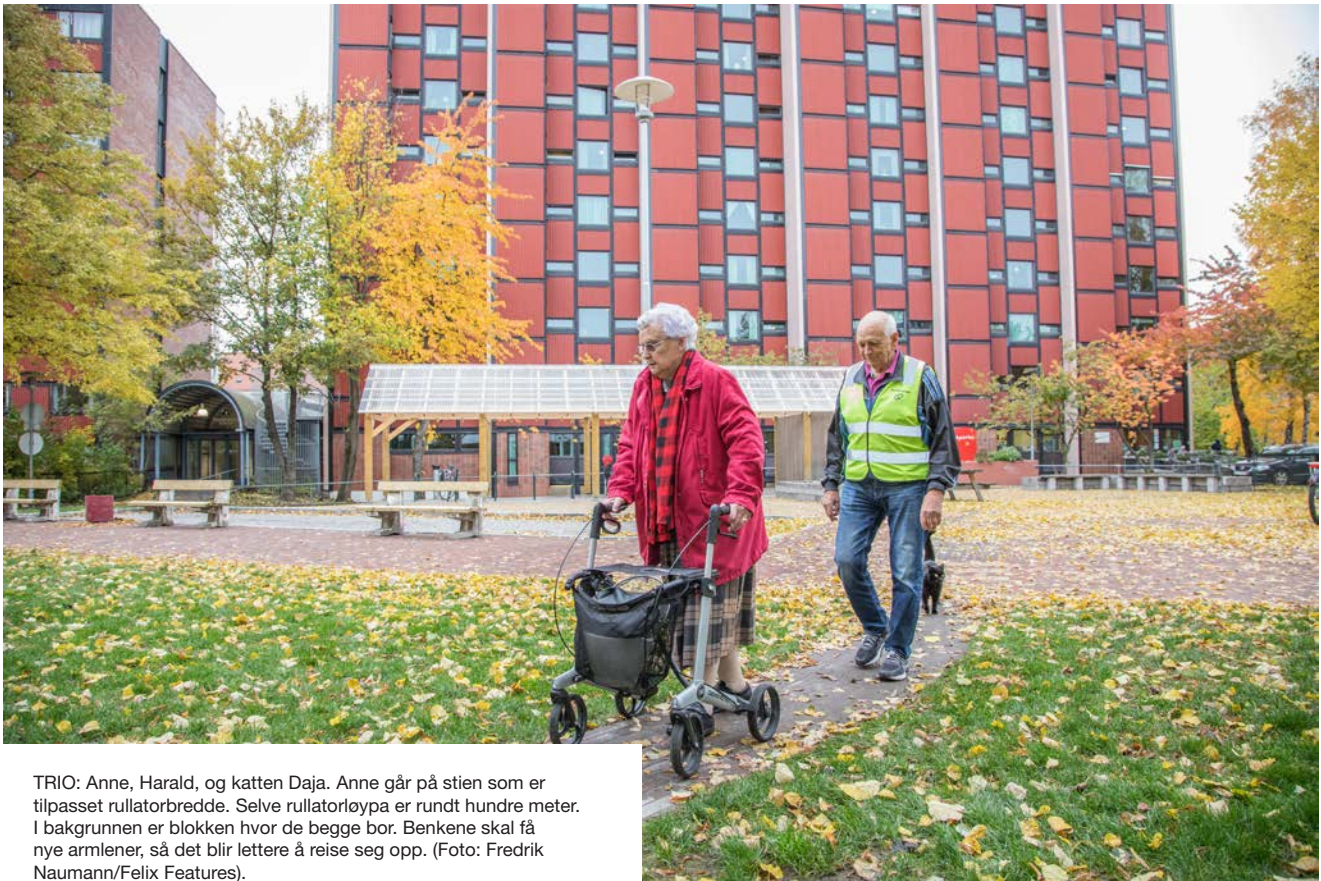
Plassen rommet både basket- og håndballbane.

– Belagt med asfalt som var så grov at man knapt våget spille. Siden banen sto ubrukt, ble den gjerne benyttet til parkeringsplass. Det gjorde det utrygt å ferdes der. Dessuten var

SPRETTEN: Null problem for Anne (94) å ta en runde på den nedfelte trampolinen. Den nye parken inviterer til aktivitet for folk i alle aldre. Parken har også fått nye, store blomsterbed, bygget opp av stein som var der fra før. Bydelens fokus på gjenbruk er gjennomgående i parken. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

TRIO: Anne, Harald, og katten Daja. Anne går på stien som er tilpasset rullatorbredde. Selve rullatorløypa er rundt hundre meter. I bakgrunnen er blokken hvor de begge bor. Benkene skal få nye armlener, så det blir lettere å reise seg opp. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

det tjukt med beplantning: Hekk i tre bredder, og mye lavere trekroner. Det ga et veldig lukket, ukoselig sted hvor folk hang etter mørkets frembrudd, rekonstruerer Mads.

– Det var rett og slett helt elendig, det var ikke noe fristende å være her ute. Det er mye, mye bedre nå, fastslår Anne.

OVERSIKTELIG

Oppgraderingen innebar fjerning av hekker, og Bymiljøetaten trimmet trærne, hevet kronene, så det ble oversiktig og trygt.

Han humrer litt ved tanken på det første møtet han hadde med beboerne i blokka.

– En kollega og jeg ble nærmest kalt inn her, de ville snakke med oss om parken, og vi, med våre smale budsjetter, var litt bekymret. Men det de ville ha var en benk og et fuglebad. Jeg jobber litt med den fuglebad-saken fortsatt, sier Mads, og kikker seg rundt i den nye versjonen av parken, som åpnet i september 2019.

Parkens utforming er blitt til i tett samarbeid mellom beboere i den kommunale høyblokka, borettslaget, frivilligsentralen, barnehagene, skolen – og ulike enheter i Oslo kommune.

– Sterk brukerinvolvering er helt essensielt, samstemmer Mads B. Nakkerud og Jan Tore Lindskog.

Sistnevnte er spesialkonsulent i utbyggingsavdelingen i

Omsorgsbygg Oslo KF. Gjennom ham ble fokuset på universell utforming ivarett.

– Å ha det fokuset handler mye om overføring av kompetanse, fastslår Jan Tore Lindskog.

– I blokken bor det mange med kognitiv svikt. Derfor er det blant annet viktig at det er enkelt å orientere seg, og at man starter og slutter på samme sted, eksemplifiserer Lindskog.

Prosjektet har kostet ca. 5,2 millioner, og er et spleiselag mellom omsorgsbygg, torg- og møteplassordningen, bymiljøetatens sykkelprosjekt, og spillemidler.

STORFORNØYD

Parken åpnet i slutten av september i år, og Merete Eide, som jobber med dagaktiviteter for eldre og personer med demens, sparer ikke på god-ordene når hun beskriver resultatet:

– Helt fantastisk! Både for de som bor her og vi som jobber her.

I den lille parken er det blant annet anlagt en rullatorløype, satt opp benker, bord, treningsapparater og en trampoline.

– Tidligere har vi brukt området litt om sommeren, vi har fått folk ut, men det har ikke vært et sted man gjerne oppsøker på egenhånd. Nå blir det noe helt annet, vi kommer til å legge opp mye flere aktiviteter her ute. Her får de noe å holde på

med, får rørt seg litt, noe å ha ansvar for, og de kommer seg ut i frisk luft. Det betyr enormt mye, for mange blir isolert i eget hjem. Å komme seg ut gir dagene mening, sier Merete, og forteller ivrig om planer om rullatorløp med innlagte poster, konkurranse på den nyetablerte petanque-banen, urtebedene de skal ha i de nye, store blomsterkassene, og middagene ved det nye utekjøkkenet.

– Denne parken vil berike alle. I blomsterkassene kan vi plante blomster, gjerne litt gamle stauder som de minnes, urter, gressløk. Og når vi griller, er det ikke slik at en av oss skal grille, mens resten ser på. Nei, alle skal bidra med det de kan, og så gleder oss over belønningen til slutt: Å dele måltidet sammen.

MØTESTED

Gjennom parken er det også etablert en sti på skrå. Tidligere måtte folk gå rundt, nå skaper stien liv i nabolaget. Dessuten inviterer apparatene til aktivitet.

– De eldre synes det er så hyggelig å se barn leke her. Forhåpentligvis kan dette bli et treffsted på tvers av generasjoner, sier Merete.

At noen vil bruke parken mer aktivt enn andre, er hun ikke så opptatt av.

– Så lenge du er tilstede, er du en del av det som foregår. Det er som å være på fotballkamp, du trenger ikke være på banen for å synes det er gøy.

Anne er allerede en av parkens flittige brukere, og en ressurs på frivillighetssentralen.

– Du er min høyre hånd, fastslår Merete.

VIKTIG STØTTESPILLER: – Anne er min høyre hånd, sier Merete Eide som jobber med dagaktiviteter for eldre og personer med demens. De gleder seg stort til våren, da skal de nye blomsterkassene tas ordentlig i bruk. – Sommergeorginer er det fineste jeg veit. Jeg telte 24 knopper på en i sommer. Det er fint å se at det spirer og gror, sier Anne, som også pynter kassene til jul og påske. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

UT HVER KVELD

Denne dagen har Anne allerede laget vaffelrøre, og stekt en bunke gylne plater, klar til ettermiddagsbingoen.

– Hemmeligheten med gode vaffler er at det ikke skal være noe vettskremt melk i. Altså skumma og lettmelk. Nei, det skal være fløte, helmelk, sukker og kardemomme. Og meierismør. Det må du ha i til sist, hvis ikke blir det gæli, røper Anne mens hun viser rundt i parken.

Hun stopper ved to parallelle bommer, setter fra seg rullatoren, går mellom, løfter seg opp og dingler frem og tilbake i lufta.

– Ja, jeg er sterk, hva tror dere det kommer av, ler Anne.

Kort tid etter spretter hun oppi den lille, nedfelte trampolinen, og teller hoppene.

– En, to, seks, hahaha, det blir ikke noe Chat Noir av dette her, tror jeg, flirer hun.

Katten Daja følger med. Hver kveld stikker Anne ut for å se etter henne, og stikke til henne en godbit.

– Hun er ikke så glad i laks, sier Anne, og forteller at mange spør henne hvordan det går.

– Da sier jeg: Det går til det butter, det er ikke annet å gjøre, men jeg har ikke tenkt å gi meg ennå.

Hun og Harald tar gjerne en tur på hans sykkel. Da sitter hun foran i sykkelvognen. Men til sommeren blir rollene byttet om.

– Jeg har fått meg skuter, den skal jeg kjøre, og da er det Harald sin tur til å sitte på. Vi kan jo ikke sitte inne. Det er viktig å komme seg ut av døra, se på naturen, sier Anne, og konkluderer:

– Da kjenner jeg at jeg lever et morsomt liv.

DETTE INNEHOLDER Plassen:

- Gangstier
- Sykkelbane
- Torg
- Petanquebane
- Portaler som fører inn til grøntområdet
- Sykkelparkering/bod
- Ulike trimapparater
- Nedfelte trampoliner
- Sykkelstasjon med div verktøy
- Utekjøkken
- Blomsterkasser
- Labyrint av runde steiner
- Plass for skøytebane

NY Plass på Gammel grunn: I fjor åpnet lekeplassen ved Fredriksten festning etter en kraftig oppgradering. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Lekeplass på historisk grunn

– Mamma, jeg vil klatre! Vesle Pernille (3) klyver hjemmevant opp i det store klatrestativet, rett ved Fredriksten festning. Her er det etablert en moderne lekeplass på historisk grunn.

PASSER PÅ: Null problem for Pernille å komme seg over. Mamma Anette passer på. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

BALANSEKULER: Sort, blå og gul: Pernille vil prøve alle kulene, med god hjelp fra mamma Anette. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– **DEN GAMLE PLASSEN?** Den var litt shabby, da, ler mamma Anette og minnes en sliten grusplass hvor alt vannet samlet seg på midten. Det, og noen slitne apparater, gjorde det ikke til noen stor attraksjon.

– Vi brukte ikke den gamle parken så ofte.

Men nå tar hun gjerne turen hit, parken ligger i perfekt gangavstand hjemmefra, og er laget så den passer for alle.

– Vi går kanskje en formiddagstur på hverdagene, eller helgetur med matpakke. Og så kjøper vi is i kiosken når det passer.

Ett år gamle Ellen – oppkalt etter oldemor – sover fredelig i vogna, storesøster Pernille piler rundt på plassen som ligger til

høyre for den røde, staselige kroa. Litt lenger bort er Haldens store stolthet: Selve festningen, som ble ytterligere kjent via TV2-programmet «Allsang på grensen».

Byggingen av den begynte i 1661. Festningen ble etablert der det tidligere lå et mindre forsvarsverk, reist i forbindelse med Hannibalfeiden.

UTRANGERT LEKEPLASS

Mange hundre år senere startet Halden kommune oppgraderingen av lekeplassen.

– Før var det egentlig en overfylt plass med masse gamle, utrangerte apparater fra mange tiår tilbake. Festningen er et

yndet utfartssted for Haldens befolkning, og dette er sannsynligvis den mest brukte lekeplassen både på dag- og kveldstid. Vi bestemte oss for å lage en ny, universelt utformet plass: God tilgjengelighet og apparater som kan brukes av alle, forklarer Jan Erik Hansen, fagleder i kommunalteknikk i Halden kommune.

At plassen ligger på historisk grunn la noen føringer for utformingen.

– Det var viktig at plassen ikke fremstår som prangende, men at den skilr inn i disse omgivelsene, sier han, og peker på de grønne plenene, turveiene og de mange gamle byggene her oppe på byens tak.

UTVIDET

Det første som ble gjort, var å utvide lekeparken med ca. 60 kvadratmeter i den ene enden. Det ble gjort ved å grave vekk en skråning bestående av jord og plen.

– I forkant etablerte vi en sittekant av femten store, 40 centimeter høye granittblokker. Disse fungerer både som bord og benker for alle – og er attpåtil både vedlikeholdsfrie og evigvarende, smiler Hansen.

På selve lekeplassen ble grusen – håpløs både for vogner og rullestoler – erstattet med gressgrønt støtdekke.

– Hvis plassen hadde vært et annet sted, ville det kanskje vært flere farger på den: Ulike farger for å markere sonen under hvert apparat. Men her ble det en farge på det hele, forklarer ergoterapeut Bente Bjørk, som er rådgiver for universell utforming i Halden kommune.

I 2018 vedtok kommunen en strategiplan for universell utforming.

NYTTIG MED NETTVERK

Bente, som tidligere har kartlagt kommunens skoler og barnehager med tanke på uu, synes det å være med i KS-nettverket er en stor hjelp i arbeidet.

– Særlig verdifullt er det å diskutere i grupper på samlingene. Da har vi gjerne med oss hver vår problemstilling, og får veldig mange gode innspill for hvordan disse kan løses. Det er klart det er store ulikheter mellom mange kommuner, både med tanke på størrelse og ressurser, men det er alltid noe nyttig å hente i denne erfaringsutvekslingen, skryter ergoterapeut Bjørk.

– Universell utforming er med i alle sammenhenger, det er en helt annen bevissthet rundt dette nå enn det var før. Vi tenker annerledes etter at vi fikk på oss de brillene, både når det gjelder nyetableringer eller oppgraderinger, sier fagleder Hansen.

Lekeplassen på Haldens tak ble gravd ut, pukka opp, drenert, bygget opp med grus, fikk nytt støtdekke og en rekke apparater. Hvert apparat har god plass rundt, slik at det er enkelt å ta seg frem til det.

– Prislappen ble på 1,3 millioner kroner. Lekeplassen er blitt et sted det frister å dra til, mange får lyst til å bevege seg på denne plassen fordi den favner bredt. Det er en god investering i folkehelsen, konkluderer Jan Erik Hansen og Bente Bjørk.

LENGE SIDEN SIST: Det er ikke hver dag ergoterapeut Bente Bjørk og fagleder Jan Erik Hansen tar en sving i huska. Redehusken bortenfor passer for alle. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Full fart for små og store

Farfar Tor Herlof gir vesle Sigrid (3) fart i Iladalen park i Oslo.

– Det som har skjedd her er helt herlig, sier 79-åringen.

– **TRENINGSAPPARATER, BALANSEKULER**, petanque-bane, syverfotball-bane, lekeapparater og husker: Meget bra, nikker Tor H. Torske anerkjennende.

Han husker godt hvordan det var tidligere:

– En diger grusbane hvor alt vannet samlet seg på midten da det regnet. Gropen ble til en liten fugledam, vi gikk hit for å mate endene.

Den nye parken har i tillegg både nedfelte trampoliner, sykkeløvingsbane, benker, bordtennisbord og klatrenett.

Tor er på besøk fra Molde, i forbindelse med dåpen til sitt tolvte barnebarn, oppkalt etter ham selv: Herlof. Og både farfar og Sigrid synes det er strålende å ha denne parken rett utenfor stuedøra.

– Vi bruker bare noen minutter hit, sier Torske, som har vært arkitekt i over 50 år.

GODT UTGANGSPUNKT

Han synes planleggingen av parken er interessant:

– Utgangspunktet her er jo en guds gave, både med terrenget, og alle disse trærne av ulik karakter, sier han, og peker ut over den store, grønne dalen som er omkranset av blokker.

De ble bygget som OL innkvartering i 1952. I den ene enden ligger den kraftig oppgraderte parken som er laget så den er tilgjengelig for alle.

– Selve parken er veldig oversiktlig, skryter arkitekt Torske, og lurer på hva vesle Sigrid liker aller best.

– Er det huskene, kanskje?

TETT SAMARBEID

Mads B. Nakkerud er park- og nærmiljøkonsulent i Avdeling for kultur, nærmiljø og byutvikling i Oslo kommune, Bydel

FOR ALLE: Mads B. Nakkerud og Jan Tore Lindskog har samarbeidet om å lage en park som alle kan bruke. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

TRENING: Et område i parken er avsatt til treningsapparater. I bakgrunnen er lekeapparatene. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Det handler ikke bare om bevegelse, men også om trygghet og tilgjengelighet, og at det er lett å orientere seg.

Sagene. Han husker godt da Iladalens venner for en del år tilbake spurte om muligheten for kunstgress på banen.

– Mitt svar var i første omgang at vi ikke har penger, for det hadde vi ikke. Men senere tenkte vi: La oss tenke litt større, la oss bli kvitt den vanngraven. Det var jo bare en stor grusplass med fotballmål, og en basketball-bane. Det var en ganske ubrukkelig flate hvor alt vannet samlet seg midt på. Det var skummelt med tanke på små unger. Så bydelen søkte midler fra ordningen «torg og møteplasser». Omsorgsbygg kom med en kraftig påplussing med tanke på universell utforming. I tillegg fikk vi spillemidler, og et mindre tilskudd fra Norges Fotballforbund. Dermed ble det et mye større prosjekt, sier Nakkerud.

FOR ALLE

Involvert var også spesialkonsulent ved Omsorgsbygg Oslo KF, utbyggingsavdelingen, Jan Tore Lindskog, slik at den universelle utformingen ble ivaretatt.

– Vi ønsker jo at alt skal kunne brukes av alle. Så vi samarbeidet tett om utviklingen, så hvilke elementer som burde være med, og hvilke som burde utgå.

Det er helheten som er avgjørende, påpeker Lindskog.

– Det handler ikke bare om bevegelse, men også med trygghet og tilgjengelighet, og at det er lett å orientere seg.

– Ja, ta en så enkel ting som den nye informasjonstavlen der borte, peker Mads.

– Jan Tore påpekte at den burde lyssettes. Det gjør det lettere å lese oppslagene inni den, men fungerer også som et siktepunkt på lang avstand.

I parken er det bygget organisk utformede bord/benker, hvor man lett kan trille både vogn, rullator og rullestol inntil.

– Dessuten er de så store at det går an å ligge på dem, sier Lindskog.

– Det er viktig at alle kan samles.

Sandlekeballen er det også mulig å komme helt inntil, fugleredehusken fungerer fint også for de som har utfordringer med bevegelse.

– Og så er den stor nok for samleik; to-tre-fire små får fint plass i den, sier Nakkerud og Lindskog.

Nå utreder Bydel Sagene og Omsorgsbygg muligheter for å få permanente toalettfasiliteter i parken.

STOR ENDRING: Mads B. Nakkerud forteller at de begynte med blanke ark. Parken er delt inn i tydelig markerte soner, og har apparater som alle kan komme helt inntil. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

GOD UTSIKT: Anne Marie Auestad, Rogaland fylkeskommune, kan kjøre rullestolen helt ut på utsiktsplatået i den nye parken på Tivolifjellet i Stavanger. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Tivolitur

Ingen karuseller er i sikte på Tivolifjellet i Stavanger, men fra den nyanlagte parken er det en luftig utsikt over byen.

LYSER OPP: Trapp til Tivolifjellet ved Atlantic Hotel.
(Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

FRA PARKEN PÅ TOPPEN av Tivolifjellet ved Atlantic Hotel kan du nå se ut over Byparken og Breiavannet og ned på det myldrende folkelivet på gatene under platået. Parken åpnet for bruk sensommeren 2019.

– Vi synes det er blitt et fint tilskudd til byen, sier Jarle Magnar Vikingstad, prosjektleder i Stavanger kommune. Han konstaterer at det har vært en lang vei fram.

– En park på dette stedet ble første gang nevnt i bystyret i 1977, så det har tatt sin tid, sier han og humrer.

Etter mye fram og tilbake om hva området skulle brukes til – skulle det kanskje bli en aktivitetspark eller muligens et område for kunstinstallasjoner – endte man opp med den løsningen vi ser i dag: En enkelt tilgjengelig flerbrukspark med beplantning, fontene, gode sitteplasser, fin belysning og ikke minst: Utsiktsplatået.

– Det lå i føringen allerede i 1977 at det uansett løsning var viktig med utsikt over byen og Byparken, forteller prosjektlederen.

Tivolifjellet ble opprinnelig brukt som parkeringsplass ved siden av Atlantic Hotel. Stavanger kommune overtok området i 2015.

FARGERIKT FJELL

Hovedadkomsten til Tivolifjellet er den nybygde trappa fra gateplan ved Atlantic Hotel. Trappa fører opp til parken og er også blitt en ny snarvei mellom sentrum og boligstrøkene Våland og Egenes. Trappa er bygget i cortenstål, en type stål som er forhåndsrustet på overflaten og som dermed får

et karakteristisk rustet utseende. Langs trinnene går solide håndløpere i tre, og det er belysning under rekkverket.

For gående er trappa det opplagte førstevalget. Alle på og med hjul – rullestol, sykkel, barnevogn eller rullator – må bruke veien på baksiden for å komme seg inn i parken. Ut på selve utsiktsplatået er det trinnfri adkomst. Foreløpig er det ikke planer om heis fra gateplan.

– Slike ting må vi se på framover, sier Jarle Magnar Vikingstad. Han understreker at området rundt utsiktsparken ennå ikke er ferdigstilt og at det vil bli forandringer framover. Det er blant annet planer om et stort, nytt boligkompleks ved parken.

Fargebruk, materialer og belysning er med på å gi den nye parken et «tivolipreg» i tråd med navnet. Vannfontenen vil få fliser i de samme friske fargene som er brukt på glassutsmykning og rekkverk. Om kvelden tones lyset ned i parken, mens fontenen får skinn med belysning i skiftende farger.

– Vi ønsker ikke for sterkt lys her, men det skal være mulig for folk å orientere seg, sier Vikingstad.

Under utsiktsplatået er det også belysning, slik at det vises godt nedenfra, for eksempel fra Byparken.

På Tivolifjellet har det aldri vært noe tivoli. På begynnelsen av 1900-tallet, før stadig mer av fjellet ble sprengt bort i takt med sentrumsutviklingen, ble det derimot arrangert teaterforestillinger og dansefester her. Og denslags folkelige forlystelser – midt blant byens mange bedehus – skal ha inspirert navnet.

Fleksibel friluftspark

Pust og pes med styrketrening, ballspill og løping. Eller en stille stund i naturen. I Charlottenlund aktivitets- og friluftspark i Tromsø finner de fleste noe som passer.

– NÅ ER DET stående roing!

Fred Winther Holt trekker pusten langt ned i magen og konsentrerer seg om å dra i strikkene som er festet rundt et apparat i treningsparken på Charlottenlund. Pensjonisten deltar i et treningsopplegg gjennom Frisklivssentralen, og i dag er det styrkeøvelser som står på programmet.

– Kom igjen, folkens! Vi kjører to sett til med samme øvelse før vi ruller til neste!

Kommandoen kommer fra Anders Mikkola Ärström, fysioterapeut og leder for Frisklivssentralen. Han legger gjerne

gruppetreningene til Charlottenlund.

– Det ligger mye god helse – både fysisk og psykisk – i at folk beveger seg, så dette parkanlegget er godt anvendte skatte kroner, sier han:

Anders Mikkola Ärström bruker anlegget både i jobben og privat.

– Det er folk her til alle årstider og i alle livsfaser: Fra de som kommer med barnevogn til de som er godt oppe i åra og kommer med gåstaver, sier han og legger til:

– Det er et vugge- til grav-prosjekt.

ALLSIDIGE AKTIVITETER

Charlottenlund ligger i hjertet av Tromsømarka, som et knutepunkt mellom flere sentrale bydeler. Folk i byen har alltid brukt området til friluftsliv. Her har det vært skileik, aking og pølsegrilling i generasjoner. Men det var først mot slutten av 2016 den oppgraderte parken sto klar. For rundt 16 millioner kroner har byen fått et anlegg som skal passe for flest mulig gjennom hele året.

På den sentrale sletta i parken finnes ballbinge, en kunstgressbane som brukes til all slags ballspill i sommerhalvåret og som skøytebane om vinteren, her er pumptrack for sykkel og skating, og i det populære området for styrketrening finnes en rekke apparater.

En rød løpebane går rundt sletta og rammer den inn. Banen er 400 meter lang, tre meter bred og følger terrenget. Gummidekket gir et mykt og stabilt underlag for løping, gåing, stavgang og rullestolkjøring.

Utenfor løpebanen er det områder for lek, rekreasjon og friluftsliv. Her er akebakker, sittegrupper, bålplasser, gruer og gapahuk, og mellom trærne en bane for frisbeegolf.

ILDSJEL: Henrik Romsaas, friluftsrådgiver i Tromsø kommune, var primus motor og en av prosjektlederne for utbyggingen av Charlottenlund aktivitets- og friluftspark. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

BYGGER MUSKLER: Fred Winther Holt og Øystein Nilsen i treningsparken på Charlottenlund i Tromsø. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

MYE BRUKT: Charlottenlund er knutepunkt mellom mange av bydelene i Tromsø. Parken ligger i nærheten av skoler og sykehjem, og mange mennesker bruker området året rundt. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

FREM FOR FOLKEHELSE: Anders Mikkola Årnström, leder av Frisklivssentralen i Tromsø demonstrerer styrkeøvelser for treningsgruppa. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Parken er universelt utformet i så stor grad det har vært mulig. Rullestolbrukere har tilgang til de fleste aktivitetene langs gruslagte turveier. Området har tydelige ledelinjer, godt lys, mange benker og sittegrupper.

Henrik Romsaas, friluftsrådgiver i Tromsø kommune, har vært prosjektleder sammen med blant andre landskapsarkitekt Mari Bergset i Lo:Le Landskap og Plan. De er svært fornøyd med oppslutningen om parken.

– Jeg ser at det er folk her sent og tidlig. En gang møtte jeg en kar som drev med rehabilitering og trente fire økter her hver dag. Han gikk og løp runder på løpebanen, den første økta klokka fem på morgenen, forteller Henrik Romsaas.

I nærheten av Charlottenlund ligger rehabiliteringssenteret Nord-Norges kurbad, og løpebanen er populær blant mange av pasientene som driver opptrening til fots eller i rullestol. Det myke, jevne underlaget passer også for eldre som begynner å bli dårlige til beins.

LAVTERSKELE

Prosjektlederne har tenkt både livsløp og inkludering under planleggingen.

– Anlegget er fleksibelt slik at folk kan bruke det litt som de vil. Ballbanen er for eksempel ikke merket opp som fotballbane. Spesialiserte anlegg finnes andre steder i byen, her vil man kanskje heller spille slåball. Til Charlottenlund skal folk kunne komme uten å føle at de burde drive med organisert idrett.

TIL TOPPS: Nord-Norges høyeste klatrepiramide på 7,2 meter er en gøy utfordring for små og store. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

BRA INNSATS: Benedicte Christensen fra Frisklivssentralen viser Kjell Rune Svineng og Unn Rose Tulsen hvordan de utfører knebøy riktig. Med vekter – disse på Charlottenlund er laget av trekubber – får de ekstra effekt av øvelsen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Målet var å lage et anlegg som inkluderer flest mulig, og hvor flest mulig trives, sier Mari Bergset.

– Når vi snakker om inkludering og universell utforming handler det ofte om konkrete tiltak som ledelinjer, men her handlet det også om å legge til rette for inkluderende aktiviteter, understreker hun.

Parken er innrettet for aktiviteter med stort spenn, noen aktive, andre roligere, og folk kan være sammen i området uten at alle driver med det samme.

– Anlegget er fleksibelt slik at folk kan bruke det litt som de vil. Ballbanen er for eksempel ikke merket opp som fotballbane. Spesialiserte anlegg finnes andre steder i byen, her vil man kanskje heller spille slåball. Til Charlottenlund skal folk kunne komme uten å føle at de burde drive med organisert idrett, sier Mari Bergset.

PÅ LAG MED NORDLYSET

I Tromsø er nordlyset en av de store turistattraksjonene, og nordlysturismen blir stadig viktigere for reiselivsbransjen. Det får følger også for utbyggingen av friluftsområder som Charlottenlund.

– Belysningen i parken er nøye utvalgt – blant annet for ikke å blende – men også for å være nordlysvennlig. Vi ønsker å bevare lyset fra nattehimmelen, sier Henrik Romsaas.

Samtidig må det være lys nok i parken.

– Folk som synes det er skummelt å trene i marka på vinteren når det er mørkt, kommer hit og føler seg trygge, sier Mari Bergset.

På treningsbanen er Fred Winther Holt ferdig med dagens runde. Han forteller at han og kona liker å gå tur i parken selv om de bor et stykke unna. Løpebanen rundt anlegget har til og med fristet såpass at han har prøvd seg på forsiktig løping til tross for en dårlig ankel.

– Kommunen skal ha ære av å ha løftet denne plassen, sier han. – Den er utvilsomt viktig for befolkningen og folkehelsen i Tromsø.

Rådhus

Gammelt og ærverdig, stramt 60-talls, nybygget – eller en kombinasjon av nytt og gammelt. Variantene er mange. Skreddersydde løsninger må til for å gjøre rådhusene tilgjengelige for alle.

Nytt rådhus med gammel historie

Et rådhus fra 1959, et Norges Bank-lokale fra 1909 og et splitter nytt signalbygg er sømløst sydd sammen til nytt rådhus for Bodø. Med adkomst for alle ansatte og innbyggere.

MARCUS ZWEINIGER TRILLER barnevogna inn foran det nye rådhuset i Bodø sentrum. Landskapsarkitekten og UU-rådgiveren i Bodø kommune er for tida i pappapermisjon, men etter at kollegaene hans i høst flyttet inn i det nye rådhuset er det null problem for ham å stikke innom med sønnen Aron i vogna. Like enkelt var det ikke i det gamle rådhuset.

– Før var det ikke mulig å komme seg inn verken med barnevogn eller rullestol. Man måtte inn fra baksiden, hvor man kom inn i kjelleren og måtte ta en gammel vareheis videre opp, hvis man for eksempel skulle på møte i bystyresalen, sier Marcus Zweiniger.

– Det var kort sagt en virkelig dårlig løsning når det gjelder dette med å gi alle en verdig adkomst, sier han.

For å møte dagens krav var det ifølge UU-rådgiveren vesentlig å ta grep om velkomsten: Hovedinngangen måtte flyttes, og hele det nye inngangspartiet måtte løses med universell utforming. Mens den gamle hovedinngangen lå mot Kongens gate, ligger den nye i dag mot Torvgata. Skal man delta på møter etter ordinær åpningstid, er det en egen publikumsinngang ved Kongens gate med heis direkte til bystyresalen.

TRE BLIR ETT

Med en prislapp på rundt 650 millioner, 6400 kvadratmeter, 400 ansatte og seks etasjer ruver Bodø rådhus i bybildet. Utvendig står de side om side, de gamle og de nye byggene som til sammen utgjør rådhuset. Innvendig går byggene sømløst over i hverandre.

– Arkitektene fortjener ros for at de har klart å forbinde tre vidt forskjellige bygg – Banken, det nye rådhuset og det gamle rådhuset – nesten uten at du legger merke til hvor du er i bygget. Jeg går meg fremdeles vill sjøl, sier Marcus Zweiniger humrende og presiserer:

– Akkurat det er ikke nødvendigvis bra i forhold til universell utforming, hvor det er viktig at det er enkelt å orientere

FORTID OG FRAMTID: Marcus Zweiniger og lille Aron kan endelig legge trilleturen til det nye rådhuset i Bodø. Nybygget, tegnet av det danske arkitektfirmaet Atelier Lorentzen & Langkilde, er bygget sammen med det gamle rådhuset (til høyre) og den gamle Norges Bank-bygningen (til venstre). (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

ÅPENT HUS: Atriet og Folkeforumet i rådhuset er åpent for alle bodøværinger. Kontormøblene opp etter veggen til venstre er kunstverket «Dikt til byråkratiet» av Per Kristian Nygård. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

seg, men det viser jo at man har klart å skape et nytt rom av forskjellige historiske epoker. Man har også klart det på en måte som løser utfordringene med de mange nivåforskjellene mellom bygningene, sier han.

FULL FRAMKOMMELIGHET

De verneverdige fasadene på de historiske bygningene er tatt vare på, men innvendig er rådhuset blitt nytt fra vegg til vegg. Bygget er universelt utformet og rigget for den moderne arbeidshverdagen med åpne landskap, aktivitetsbaserte soner og «free seating», de ansatte har ikke faste plasser.

Gjennom en av korridorene i første etasje kommer Svein Ivar Leithe kjørende i rullestol. Han er konsulent på regnskapsavdelingen, og har vært i et møte i rådhuset med eksterne samarbeidspartnere. De har lunsjet i kantina på toppen av huset, i sjette etasje, og hatt møte i et av møterommene som ligger rundt det åpne atriet i første etasje, det såkalte Folkeforumet.

– Jeg kommer meg rundt over alt i rådhuset, enten ved hjelp av heis, eller ved å bruke rampeløsningene, sier Svein Ivar Leithe.

Når han skal tilbake til regnskapsavdelingen – som passende nok er plassert i den gamle banken – må han opp en slak

RAMPEADKOMST: En halv etasje ned fra service-senteret til Folkeforumet kan løses ved å ta rampe eller heis. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

rampe for å komme inn i den gamle delen av bygget.

– Det er en del nivåforskjeller rundt omkring, men det fungerer likevel fint, sier han.

Inne på avdelingen er det hev- og senk-pult, som over alt ellers i bygget. Og når Svein Ivar Leithe trenger å jobbe på et av stillerommene, tar han laptopen på fanget og triller rett inn.

– Det er ikke dørterskler her, og alt av tilkoblinger til PC-en ligger oppå pultene og er derfor enkelt for meg å bruke, sier han.

Svein Ivar Leithe beskriver det gamle rådhuset som «fullstendig håpløst» med tanke på universell utforming og fremkommelighet. Selv jobbet han ikke fast i det gamle rådhuset, regnskapsavdelingen hadde tidligere lokaler et annet sted i byen.

– Men det hendte jeg måtte innom rådhuset, og da hadde jeg ikke noe annet alternativ enn å bruke bakdøra og ta vareheisen.

DELTAR

Få uker etter innflyttingen har han ennå ikke støtt på de store problemene i nybygget, selv om småting dukker opp når ting tas i bruk.

– Jeg synes nok dørkarmen på hovedinngangen – og de andre ytterdørene – er bittelitt høy, antakelig på grunn av lovpålagte bestemmelser. Men det løser jeg med å rygge inn i stedet for å løfte opp rullestolen med forhjulene først.

I Folkeforumet, som skal brukes til alle slags tilstelninger for ansatte og innbyggere i byen, er det bygget opp sitteplasser i forskjellige høyder.

– Der er det ikke laget egne rullestolplasser på radene, men jeg kan sitte på det øverste eller det nederste nivået. Dermed går det greit. Poenget er at jeg kan delta på det som skjer, på lik linje med alle andre.

Alt i alt stortrives han med den nye jobbhverdagen.

– Det er blitt veldig bra, spesielt dette med at alle avdelingene og etatene i kommunen er samlokalisert. Før satt vi rundt om i hele byen. Nå er det blitt mye lettere å få fatt i folk. Og for meg med rullestol: Jeg kommer til over alt.

– Før satt vi rundt om i hele byen. Nå er det blitt mye lettere å få fatt i folk. Og for meg med rullestol: Jeg kommer til over alt.

PÅ HJUL: Regnskapskonsulent Svein Ivar Leithe har arbeidsplass i det gamle bankbygget og utsikt til den skrå fasaden på nybygget, inspirert av nordnorsk natur og fjellene rundt Bodø. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Storstue for alle

I det nye rådhuset i Sandnes ønskes hele befolkningen velkommen inn gjennom hovedinngangen. Før måtte mange bruke den kronglete bakveien.

– **ET DRØMMEHUS**, utbryter Per Åge Øglænd. Han stopper opp i rullestolen og titter smilende bort på Tone Edvardsen, også hun i rullestol.

– Ja, det er blitt veldig bra, sier hun og nikker.

De to representantene fra Norges Handikapforbund Sørvest og Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon er for første gang innenfor dørene i det nye rådhuset i Sandnes, og de liker altså det de ser.

– Vi kom med innspill til universell utforming under planlegging og byggeprosess, og har vært svært spente på resultatet, sier Tone Edvardsen.

LIKE MULIGHETER

Det nye rådhuset – med en prislapp på 406,5 millioner – sto ferdig i januar 2019. Bygget huser 374 ansatte som har sitt daglige virke her, pluss politisk ledelse og kommunens folkevalgte representanter.

– Samtidig skal rådhuset være en storstue for hele byen, sier prosjektleder Jarle Angelsen i Sandnes Eiendomsselskap.

– Vårt mål er at innbyggerne skal kunne være stolte av byen sin – og det nye rådhuset er med på å sette farge på den, sier han.

Rådhuset, tegnet av det tyske arkitektfirmaet Code of Practice, er kledd i røde, keramiske fliser, et nikk til den historiske keramikk-industrien i Sandnes.

Angelsen understreker at prinsippene om universell utforming har vært viktige under planlegging og bygging.

– Fra dag en har vi hatt fokus på gode løsninger slik at alle brukere skal ha de samme mulighetene i dette bygget, sier han.

PRØVEKJØRER RÅDHUSET: Per Åge Øglænd og Tone Edvardsen fra Norges Handikapforbund Sørvest tar seg enkelt fram i det splitter nye rådhuset i Sandnes.(Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

HOVEDINNGANG FOR ALLE: Skyvedører i sluse – og med kontrastfelt – passer for alle brukere, samme om man har dårlig syn, er dårlig til beins eller bruker hjul. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Og det er akkurat hva Per Åge Øglænd og Tone Edvardsen vil sjekke ut når de besøker rådhuset med «UU-briller» på. Idet de svinger inn foran rådhuset denne dagen må de – som alle andre – forsere et sant bygge-kaos i gatene for å komme seg til hovedinngangen. Kaoset er midlertidig. Rådhuset er et av de første byggene som står klart i den nye bydelen Havneparken, som er under utvikling med butikker, spisesteder, kontorer, boliger og hotell.

– Det første jeg legger merke til er hovedinngangen: Her har de unngått karusell-dør og fått til en god løsning med to sett skyvedører i en sluse, sier Tone.

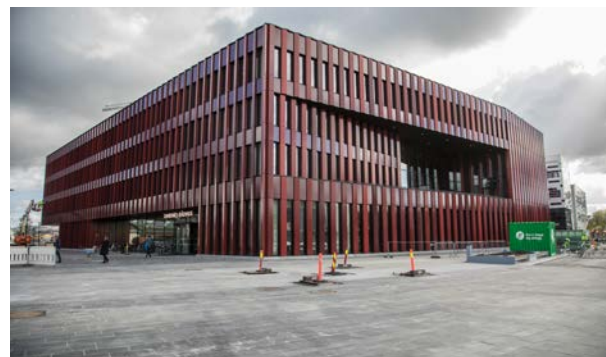
Karusell-dører er mye brukt for å unngå varmetap gjennom skyvedører som står åpne, men roterende inngang er krevende å bruke for mange.

– For noen er det vanskelig å se åpningen i karusellen, for andre roterer den for fort. Hvis du er svaksynt eller har gangvansker, risikerer du å bli slått ned av døra, sier Tone.

PRAKTISK FOR PUBLIKUM

Tida hadde løpt fra det gamle rådhuset i Sandnes, som ligger på den andre siden av sentrum, en drøy kilometer fra nybygget. Det ble bygget på begynnelsen av 1960-tallet, og siden utvidet i flere omganger på 1970- og 1980-tallet. Til slutt passet det ikke spesielt godt for verken ansatte, politikere eller innbyggere. Et eksempel: Hovedinngangen hadde trapper, og kom du med rullestol, gåstol eller barnevogn, måtte du rundt bygget og komme deg inn via en dør på baksiden.

– Målet er alltid at hovedinngangen skal fungere for flest mulig, understreker Tone.

PÅ Plass i NY BYDEL: Sandnes rådhus ble innviet i januar 2019, og er et av de første ferdigstilte husene i den nye bydelen Havneparken. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Vel inne i det nye rådhuset møtes folk av et servicetorg med runde, enkeltstående publikumsskranker som kan heves og senkes. Her går det fint å kjøre en rullestol helt inntil. Skranke-
ne er utstyrt med teleslynge, en på hver skranke, og dette er markert med tydelige skilt.

I inngangspartiet står en sofagruppe hvor man kan slå seg ned, og langs de store vinduene er det arbeidsbord i to forskjellige høyder, hvor publikum kan fylle ut skjemaer eller liknende.

Skiltene i huset får bra karakter av brukerrepresentantene. Skiltene er tydelige, det er brukt gode kontraster, og de er montert i riktig høyde.

– Det vil si såpass lavt at vi som sitter i rullestol kan lese det som står øverst på skiltet, sier Tone.

POLITIKK OG KJÆRLIGHET

Det politiske navet i rådhuset – bystyresalen – er plassert i andre etasje. Per Åge og Tone tar heisen opp, rygger rullestolene ut av heisen ved hjelp av speilet på heisveggen, trykker på den automatiske døråpneren og kjører rullestolene inn i bystyresalen. I salen – som også brukes som vigselsrom – er det høyt under taket og de store vinduene vender ut mot Sandnes havn. Bystyre plassene er konstruert slik at

representantene sitter i halvsirkel over tre forskjellige høyder.

– Det er et stort pluss at det er god plass her, man kommer seg greit fram mellom radene med rullestol. Andre steder gruer man seg til å bevege seg fordi andre da må reise seg og gi plass, sier Per Åge.

Fra øverste høyde i salen er det direkte adkomst til talerstolene, også med rullestol. De to nederste nivåene i salen har ikke tilrettelagt adkomst. Dette er tenkt løst ved en fleksibel plassering av partigruppene: Partier som har representanter med behov for tilrettelagt adkomst, plasseres øverst.

– Det viktigste er at alle skal ha adkomst til de sentrale funksjonene, som talerstol, samme om du er representant, sekretær eller ordfører. Det har alle i denne salen. Men ideelt skulle alle også hatt adkomst til det nederste området i sentrum av salen, hvor jeg ser for meg at mange blir stående og prate sammen i pauser, sier Per Åge.

Tone nikker.

– Skal man ha samme mulighet til å delta og påvirke politikken, er det viktig å være med også i uformelle fora, sier hun.

Per Åge etterlyser en løsning med tilrettelagt adkomst via rampe som forbinder de tre nivåene i bystyresalen med hverandre.

– Her er det så små høydeforskjeller at det er mulig. Det kan

dessuten gjøres på en pen måte som ikke ødelegger totalinntrykket i salen. Den er jo blitt veldig pen – og vi som er opptatt av UU er også opptatt av estetikk, sier han.

Bystyresalen får pluss i marginen også for bra lydforhold. Til tross for den luftige takhøyden er det bra akustikk i rommet, takket være gjennomførte tiltak, som bruk av tekstiler på stolene, tepper på gulvene, og perforerte vegger som også er med på å dempe romklangen.

Utenfor bystyresalen og formannskapssalen ligger mingleområder med forskjellige avdelinger, her er både sofagrupper og et høyt «barbord» med tilhørende høye stoler. Den høye sittegruppa er ikke en løsning som passer for alle, men sofa-gruppene har høyder og småbord som gjør det enkelt å kjøre helt inntil med rullestol.

På gulvet ligger Otta-skifer, som også er brukt ellers i bygget. Den harde gulvflaten er kompensert på andre måter for å sikre gode lyd- og akustikkforhold: I taket er det en spilehimling av tre, og bak den igjen en lydhimling med tykke isolasjonsplater.

– Alt i alt er det gode forhold for hørselshemmede, sier Per Åge.

Han påpeker samtidig at det må være stort fokus på at tekstilene i bygget – samt planter – ikke blir til plage for astmatikere og allergikere.

ARBEIDSRUM

I andre etasje sikter de to brukerrepresentantene seg inn mot møterom og stillerom.

– Dette er rom som ofte byr på problemer, sier Tone.

– Det typiske er små rom hvor det er vanskelig å komme til med rullestol, hvor det er umulig å komme inntil bordet fordi man stanger i bordbena, og hvor bordet i mange tilfeller også er for høyt. Jeg har lært meg til å ha med en stiv notatblokk jeg kan legge i fanget. Men det er ikke bra å bli sittende bak de andre møtedeltagerne når du skal delta. Du havner litt utenfor, sier hun.

Møterom 4K i rådhuset står tomt i dag, og det tar ikke mange minuttene før Tone fastslår:

– Her er det enkelt å delta. Det er lett å komme seg inn på møterommet med rullestol, det er plass til å kjøre rundt bordet, bordbena er plassert slik at du ikke stanger i dem, og høyden på bordet er bra.

KLAR TALE: Det er god plass til å kjøre rullestolen i bystyresalen, og Tone Edvardsen kommer seg helt inntil talerstolen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Det kan virke lite viktig, men i praksis er tilrettelagte toaletter avgjørende for mange. Alternativet vil for noen være å droppe for eksempel turen til rådhuset.

Også stillerommet lenger inn i korridoren får tommel opp:
– Døra er lett å åpne, kontorstolen har hjul og dermed klarer jeg å skyve den vekk når jeg skal ha plass til rullestolen. Pulten er høy nok til at jeg kommer innunder, dataskjerm og tastatur er plassert slik at jeg kan jobbe på det, det er snuplass nok til at jeg klarer å skrive på tavla, og jeg kan betjene døra fra innsiden.

På runden gjennom rådhuset merker Tone og Per Åge seg en lang rekke positive løsninger. Og de har forslag til enda en: Rådhuset er bygget i fire etasjer, og av brannsikkerhetshensyn mener de det bør monteres evakueringsstol ved hovedtrappa – i minst en av etasjene.

TOPP TOALET

Tilbake i resepsjonsområdet i første etasje kjører de rullestolene i retning garderobe og toaletter. I garderoben er det null problem å nå opp til kleshengerne, som henger i en høyde som passer rullestolbrukere. Rundt hjørnet ligger toalettene. Skiltingen er god også her, det er ikke vanskelig å finne fram når det er tid for et nødvendig ærend.

– Det kan virke lite viktig, men i praksis er tilrettelagte toaletter avgjørende for mange, sier Per Åge. – Alternativet vil for noen være å droppe for eksempel turen til rådhuset.

Inne på toalettet er det god plass selv om avlukket også brukes til stellerom. Ofte konkurrerer de to bruksområdene med hverandre, men her er det plass til gode løsninger for alle parter. Snuplass er etter boka og mer til. Armlener er på plass på begge sider av toalettet. Tone kjører rullestolen inn under vasken, konstaterer at hun klarer å skru på springen og nå fram til både såpedispenser og håndtørker.

– Speilet er til og med montert lavt nok til at jeg kan se meg selv. Mange ganger er det såvidt jeg ser toppen av hodet mitt.

De berømmer alarmsnora – slett ingen selvfølge – og svinger ut igjen mens den elektriske døra lukker seg mykt bak dem.

– Toalettet får terningkast seks, sier Tone og humrer.

BYGGET FOR FOLKET: Prosjektleder Jarle Angelsen, Sandnes eiendoms-selskap, i den nye bystyresalen, som også brukes som vigselsrom. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Ny hverdag i gammelt rådhus

Riktignok kom Ap-politikeren Anne Karin Johansen seg inn i Halden rådhus. Men løsningen for rullestolbrukeren holdt henne likevel utenfor deler av det politiske fellesskapet.

NÅR ALLE DE ANDRE gikk inn den ene inngangen, rullet 58-åringen lenger bort til høyre, fikk åpnet døren og tok heisen opp til kommunestyresalen. Det var jo der møtet skulle være.

– Men resten av politikerne brukte den andre inngangen. Det var veldig dumt, for det er jo gjerne før og etter møter den viktige mellompraten finner sted; alle de små og store tingene det snakkes om over en kopp kaffe, minnes Johansen.

KRONGLETE

For mens de andre, som kunne ta trappen til kommunestyresalen, minglet på et annet sted i det gamle rådhuset, var Anne Karins eneste vei inn opp via heisen, og rett inn i salen – bak ordførerens plass.

– Hadde jeg vært ordfører hadde det vært ok. Men jeg var jo ikke det. Jeg trua med at jeg burde bli det, ler Anne Karin, og legger til:

– Galgenhumor er helt nødvendig!

I tolv år stilte hun for Ap.

– I begynnelsen var jeg jo fornøyd bare med at jeg kom inn i rådhuset. Jeg tenkte ikke så mye over det, for det var sånn det var den gang. Det verste var kanskje når jeg skulle hjem. Det var ofte sene møter, og jeg var mye alene ved den andre inngangen. Jeg forsøkte alltid å komme meg ut før hele bygget var tomt for folk, Jeg følte jeg måtte ut før sistemann

hadde kommet seg ut den andre veien, for dørene var vanvittig tunge, og det var sikkert lett for de andre å glemme at jeg var aleine tilbake i bygget. Jeg tenkte ikke så mye på hvor håpløst dette var før vi fikk den nye inngangen. Etter hvert vokser bevisstheten, og da kjenner man at man i praksis blir utestengt og tilsidesatt. Det er ikke greit, sier hun.

Men etter en omfattende oppussing, åpnet en ny, tilgjengelig versjon av Halden rådhus i 2018. Bygget ble i sin tid bygget

som bolig for kanselliråd Carl Adolph Dahl i 1819. Da i en etasje, i klassisistisk stil. I 1850-årene ble det bygget på en etasje, og i 1902 kjøpte Halden kommune eiendommen for å bruke den som rådhus.

OMFATTENDE OMBYGGING

I dag kan alle komme seg inn via de staselige, tunge dobbelt-dørene – takket være dørpumpen som er montert. Trappen

EN DØR FOR ALLE: Tidligere var det ikke mulig for Ap-politiker Anne Karin Johansen å bruke denne døren inn til rådhuset i Halden. Men det kan hun nå, etter en omfattende ombygging av det staselige, gamle bygget. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

NY ADKOMST: En løfterampe – som i realiteten fungerer som en saktegående, litt mindre heis – får Anne Karin opp til kommunestyresalen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

PÅ LIK LINJE: Før måtte Anne Karin ta seg inn bakveien inn til kommunestyresalen, heisen førte henne opp til døren bak til høyre på bildet. Etter ombyggingen kommer hun samme vei som alle andre. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

utenfor er erstattet med et opphøyd gateplan. Rett inn og til venstre er det montert en løfteplattform; en saktegående heis. Denne fører opp til kommunestyresalen. Det samme gjør den originale trappen, som har fått nye, gummierte trappeneser som både ivaretar stil og funksjon. Belysningen i trapperommet er kraftig oppgradert for at det skal være tryggere og enklere å ta seg frem. Og håndløperne har fått ny farge for å bedre kontrastene

Terskler er fjernet en rekke steder, ut over det er det lagt gummierte skråmatta på begge sider av tersklene. Helt øverst, og inn til høyre ligger kommunestyresalen. Der er den originale himlingen fra 1902 bevart. Himlingen er laget med spissbuer, i nygotisk stil. En gedigen lysekrone i messing, laget av Høvik lys i Halden, er også beholdt. Men de tre trinnene som tidligere førte inn til kommunestyresalen, er fjernet, og gulvet er bygget om så alle enkelt kan ta seg inn. På gulvet er det lagt mørkt ullteppe for å bedre akustikken, og alle høydeforskjeller og overganger er markert med messinglister.

– Det som kanskje er mest utfordrende, er at det ikke er mulig å få til absolutt alt i et så gammelt bygg. Bygget og dets struktur har en egen verdi, så spørsmålet blir da: Hvordan løse dette på en måte som er best mulig universelt utformet, sier kommunaldirektør Roar Vevelstad.

Eivind Hansen, daglig leder i Halden kommunale pensjonskasse (HKP), som eier gården, nikker:

– Utgangspunktet var at det var under enhver kritikk. At bygget ikke var skikkelig tilgjengelig for alle gjorde det ikke noe hyggelig å være gårdeier. Vi ville vise oss som en egnet eier, sier han, som også sier at oppgraderingen er ren vinn-vinn for alle involverte.

– Og rent økonomisk er det jo slik at når vi koster på et bygg, så får det en høyere verdi, og dermed økes også kommunens formue, påpeker Hansen.

BRUKERMEDVIRKNING VIKTIG

Ombyggingen kostet snaut 30 millioner kroner. Regningen tok Halden kommunale pensjonskasse.

Representanter fra rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne var blant de som var involvert i planleggingen.

– Brukermedvirkning har vært veldig viktig for å finne løsninger som fungerer i hverdagen. Det har vært veldig fint å ha en felles forståelse for at dette er et bygg med en karakter som skal tas vare på, sier kommunaldirektør Vevelstad.

Hvor mye Ap-politiker Anne Karins tilstedeværelse har hatt å si, synes hun selv er vanskelig å si noe om.

– Jeg vet ikke hvor mye jeg skal skryte av det, men det er

FLEKSIBEL TALESTOL: Et trykk på bryteren, og vips, så er talestolen justert i passende høyde – for Anne Karin og alle andre. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Brukermedvirkning har vært veldig viktig for å finne løsninger som fungerer i hverdagen. Det har vært veldig fint å ha en felles forståelse for at dette er et bygg med en karakter som skal tas vare på.

viktig stadig å minnes på utfordringene. Uten kan det kanskje bli litt sånn at «nei, men det er jo ingen politiker i rullestol her, kommer det en, så ordner vi det sikkert», sier hun.

I den oppgraderte kommunestyresalen kan Anne Karin sitte hvor det måtte passe. Tidligere var det kun et bestemt sted det var mulig å ta seg til i rullestol.

– Hadde vi vært tre rullestolbrukere fra ulike partier, så måtte vi sittet sammen der. Da hadde det sett ut som om vi var ett parti.

Den nye talestolen i kommunestyresalen er hev- og senkbar, med justerbare mikrofoner.

– Jeg kunne ikke bruke den gamle. Denne er virkelig fin, skryter Anne Karin.

Talestolen justeres enkelt med en knapp, og på få sekunder er den i riktig høyde.

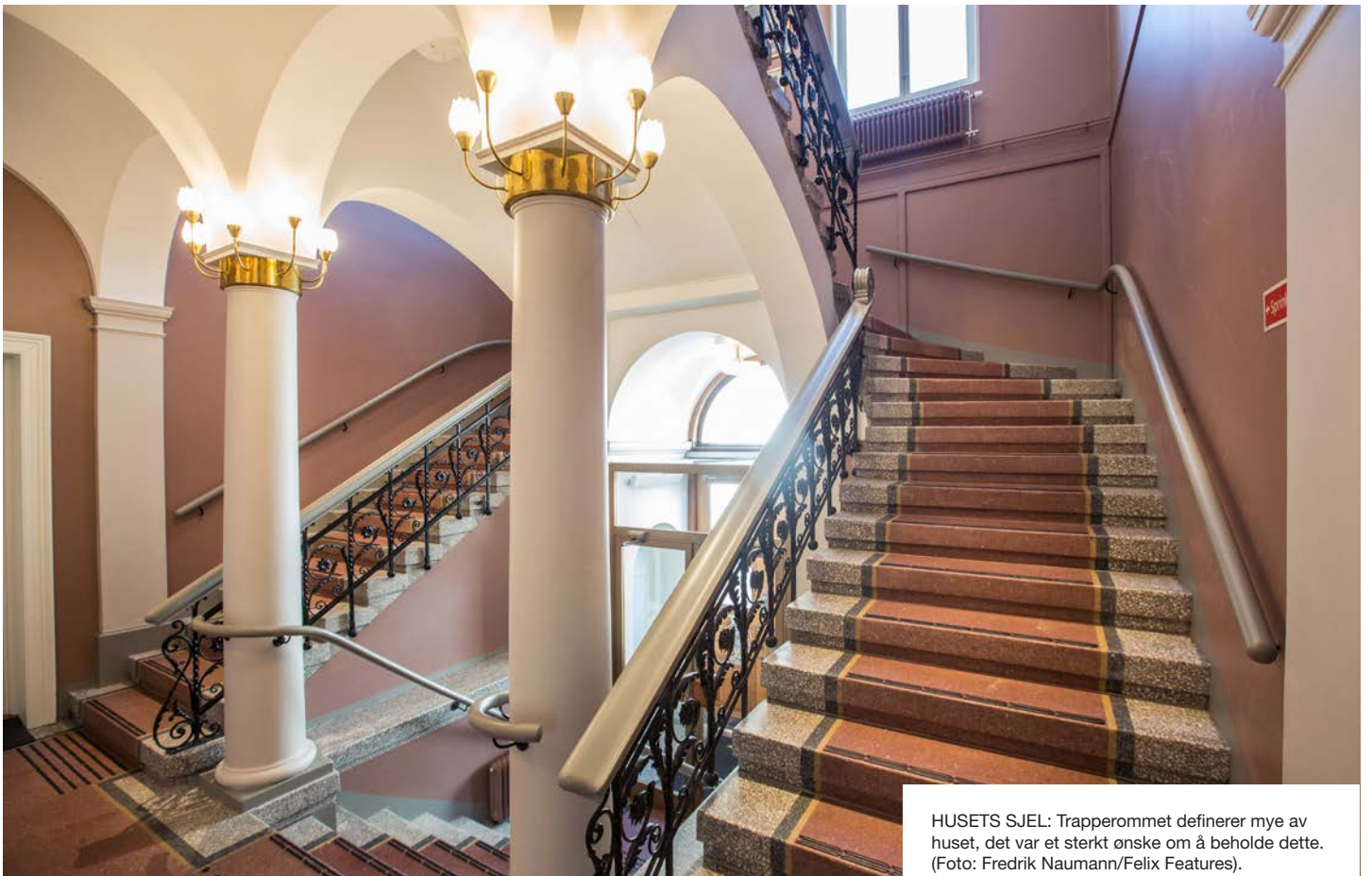
– Det å sitte her gir en helt annen følelse, særlig om det er i en debatt med politiske motstandere. Det gir større tyngde å kunne se folk i øynene. Før fikk jeg tildelt en mikrofon der jeg satt, og det var ikke alltid den virket.

PÅ LIK LINJE

Etter valget, var hun ute av kommunestyret, men er fortsatt svært samfunnsengasjert, blant annet er hun leder i NHF Halden Aremark.

STASELIG: Kommunaldirektør Roar Vevelstad i det staselige trapperommet som ble beholdt i Haldens rådhus – Hadde det vært et helt nytt bygg, ville løsningene vært annerledes, men vi har fått det rimelig bra til også i en gammel bygningsstruktur, sier han. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

HUSETS SJEL: Trapperommet definerer mye av huset, det var et sterkt ønske om å beholde dette. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Bruk av teleslynge fungerte ikke i bygget, det viste seg at lyden bar rett ut på gågaten.

– Derfor har vi kommet frem til en løsning med hodetelefoner, sier Bente Bjørk.

Hun er ergoterapeut, og rådgiver for universell utforming i Halden kommune.

– Når det gjelder lyd, er det mange elementer som spiller sammen: Lyddempende tepper, mikrofon og lyssetting av talerstolen. Det handler også om å kunne se munnen, påpeker hun.

Kommunaldirektør Vevelstad oppsummerer det hele slik:

– Alle skal kunne delta på lik linje. Det er også veldig viktig i forhold til et politisk oppdrag. Når folk bruker sin tid på dette, skal det være enkelt og greit å ta del i den politiske virksomheten.

MANGE UTFORDRINGER

Patrik Bergman er arkitekten som har tegnet den moderne versjonen av det gamle rådhuset.

– Det var mange utfordringer her, men den største var å få plass løfteplattformen. Vi fikk den akkurat inn, sier Bergman.

Valget falt altså på løfteplattform, ikke en ordinær heis.

– Det kalles ikke en heis, den går saktere og er mindre, forklarer arkitekten.

Løfteplattformen var eneste mulighet for å beholde det store, staselige trapperommet.

– Alternativet ville være å rive ut hele trapperommet i midten her, og erstatte det med noe annet. Men da hadde vi tatt vekk hele husets sjel og historie. Det er noe med å ta vare på. Samtidig må det fungere. Gjør det ikke det, er ikke huset verdt noe, sier arkitekt Bergman.

Han beskriver trapperommet som svært tydelig, tungt og sentralt.

– Det er så markant. Ved å beholde det, sto vi også friere til andre løsninger rundt.

De høye, doble inngangsdørene har fått moderne dørautomatikk. Det samme gjelder dører inne i bygget. Innvendig er romstrukturen endret, blant annet er formannskapssalen flyttet fra et vestvendt rom i 2. etasje, til et østvendt i første. En stor mingle-soner, kalt lobbyen, er etablert nede.

– I praksis er det slik at møter begynner og slutter der nede, sier arkitekt Bergman.

– Og nå kan endelig alle mingle.

– At noe er universelt utformet innebærer også at man kan ta del i alle deler av fellesskapet,

Bente Bjørk
Ergoterapeut og rådgiver for universell utforming

Gode grep

Enklere arbeidshverdag, hoiende badeglede, og nytt liv i sentrum.
Effekten av smarte grep er stor, og kommer alle til gode.

Slutt på tunge løft

Skoleassistent Marius Moen trenger ikke lenger å bære når eleven hans ikke kommer seg fram med rullestol. På nye Tverlandet skole er arbeidsdagen blitt enklere.

LETT Å FINNE FRAM: Hvert trinn på Tverlandet skole har sin egen inngang med sin egen farge. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

FORNØYD ANSATT: Marius Moen er assistent for en rullestolbruker, og de har begge fått enklere dager på den nye Tverlandet skole. Her slipper assistenten å bære eleven opp trapper. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

KNALLFARGEDE INNGANGSPARTIER viser vei. Hver inngang på Tverlandet skole har sin farge – og dermed er det lett for både barn og voksne å vite hvor man hører til. Den nybygde skolen i hjertet av Løding utenfor Bodø sentrum er kommunens nyeste og sto klar til skolestart høsten 2019. Den erstatter to gamle skoler, og har rundt 600 elever fra 1. til 10. trinn. Skolen er universelt utformet og tilpasset dagens krav til at alle skal med.

– En stor og positiv forskjell er at det er mye romsligere på Tverlandet skole enn på gamle Løding skole, sier Marius Moen. Han er assistent for en elev på 4. trinn som bruker rullestol. Større plass har stor praktisk betydning for dem begge i skolehverdagen.

– Her kan eleven bruke elektrisk rullestol og kjøre rundt inne selv. Det har gjort det mye enklere for ham å være sammen med klassekameratene, sier Marius Moen og understreker hvor viktig akkurat det er:

– Han får rett og slett muligheten til å bli mer selvstendig.

MÅTTE BÆRE

På gamle Løding skole var det trangt blant annet i garderobene. På Tverlandet skole er det store garderobeskap for alle trinn, og på småtrinnet er det både grov- og fingardarobe. Det er også satt av plass til parkering av rullestol i garderoben. Det er flere handikaptoalett i bygget, og de er store nok til at det er snuplass for rullestol, slik at brukerne får mulighet til å hjelpe seg selv.

– Vi opplever at dette er blitt en skole med gode rom hvor det er lett å bevege seg for alle grupper.

Pia-Helen Pedersen
Utbyggings- og eiendomsavdelingen

Fra inngangen og garderoberne på hvert enkelt trinn er det heiser opp fra første etasje til klasserommene i andre etasje. Hovedheisen ligger sentralt plassert innenfor hovedinngangen, i nærheten av den store «Kunnskapstrappa», som brukes til samlinger på skolen.

– Vi går inn i første etasje og tar heisen rett opp til klasserommet, sier Marius Moen.

På den gamle skolen fantes ikke heis. Marius Moen og eleven hans hadde klasserom i første etasje, men fikk fort problemer når de skulle andre steder i bygget.

– Biblioteket lå i andre etasje, og jeg måtte bære eleven opp trappene.

Marius Moen smiler, både for elevens del og for sin egen er han glad han slipper alle løftene.

– Det fungerte på et vis da han gikk i tredje klasse, men nå går han i fjerde, og blir tyngre for hvert år.

LITT EKSTRA

Pia-Helen Pedersen fra Utbyggings- og eiendomsavdelingen i Bodø kommune understreker at universell utforming var i fokus gjennom hele byggeperioden.

– Vi opplever at dette er blitt en skole med gode rom hvor det er lett å bevege seg for alle grupper.

I tillegg har vi gjort grep utover det som er krav, sier hun.

– Vi har for eksempel prioritert hev- og senk-pulter både på skolekjøkkenet og i naturfagrommene. Det er også lagt opp til at det skal være lett å ommøblere rommene hvis det oppstår behov for det. I auditoriet har vi fjernet en del stoler slik at rullestolbrukere kan sitte på samme rad som medelevene.

Marius Moen nikker.

SAMHØRIGHET: I auditoriet er flere stoler fjernet slik at rullestolbrukere kan sitte side om side med klassekameratene. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Det man har klart på denne skolen er å oppfylle de tekniske minimumskravene, pluss at man har noen gode tanker om hvordan bygget og enkeltløsninger kan fungere for både ansatte og elever, slik at alle kan trives

– Ja, når vi er i auditoriet, sitter eleven min sammen med resten av klassen, så det går kjempebra, sier han.

For brukere med nedsatt syn er det jobbet med ledelinjer, både kunstige og naturlige, god belysning og effektive kontraster. For hørselshemmede er det lagt vekt på lyddemping og god akustikk. Det er teleslynge i de mest sentrale rommene, og mikrofonanlegg i andre enkeltrom. Målet har vært at det skal være mulig å gjennomføre undervisning på en verdig måte også for de som ikke hører bra.

TRIVSEL FOR ALLE

Landskapsarkitekt og UU-rådgiver Marcus Zweiniger i Bodø kommune har jobbet med blant annet uteområdene på Tverlandet skole, og han kjenner skolen godt også fordi han selv har barn som går der.

– Det man har klart på denne skolen er å oppfylle de tek-

niske minimumskravene, pluss at man har noen gode tanker om hvordan bygget og enkeltløsninger kan fungere for både ansatte og elever, slik at alle kan trives, sier han.

UU-rådgiverens erfaring er at hverdagen nettopp byr på utfordringer som går ut over det som står i teknisk forskrift.

– Og det krever kunnskap og fleksibilitet fra oppdragsgiver, rådgiver og arkitekt å fange opp det man faktisk har behov for, sier han.

På Tverlandet skole har man valgt å tilrettelegge inngangene og garderobene ved hver elevinngang, uavhengig av hvilket trinn de går på. Elevene flytter uansett på seg i løpet av skolegangen, og skolen skal fungere fra 1. til 10. trinn.

– Inngangsløsningene er viktige, mener Marcus Zweiniger.

– Alle skal kunne bruke den inngangen som kameratene eller kollegaene bruker – og føle seg som en del av fellesskapet.

FINE GREP: God fremkommelighet med fritt gangareal og tydelig kontrast mellom dør og veggfarge. Den etterlysende gulvmarkeringen er ledelinje for rømningsvei. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Fritt fram for badeglade

Sludd rundt ørene og seks grader i havet skremmer ikke helårsbadere i Meløy. Damene har vært i vannet en vinterdag før.

– **DETTE?** En perfekt dag for et bad!

Jorunn Winther ler og trekker den gule sydvesten godt ned over hodet. Antrekket ellers består av badedrakt og akkurat nå lite annet. Mens vindkastene pisker opp havet løper hun og resten av damebadelaget «Mosedotten» over stranda og kaster seg hylende ut i bølgene.

Helårsbading i Nord-Norge er kanskje for spesielt interesserte, men i Meløy kommune er det et mål å legge til rette for at alle innbyggere skal ha mulighet til å komme seg på stranda. Den populære badeplassen Stia, i nærheten av kommunesenteret Ørnes, har fått en solid oppgradering slik at adkomsten passer også for alle med rullestol, rullator eller barnevogn. Grete Stenersen, fagleder på kultur i Meløy kommune, har jobbet med prosjektet:

– Selv om alle kanskje ikke kan eller vil bade, kan de

nå komme seg ned til stranda, nyte utsikten og være her sammen med venner og familie, sier hun.

I Meløy finnes tilrettelagte turstier og fiskeplasser, men Stia er den første badeplassen i kommunen som tilrettelegges.

TØFT KLIMA

En badetur på Stia innebar tidligere at man måtte ta seg ned en bratt sti og forbi store steiner som mer eller mindre sperret for stranda. Nå er stien erstattet med en ny, slak gangvei ned fra parkeringsplassen. Veien går langs vannet og er forsterket med en beskyttende duk underst og plastring av steinfylling ut mot havet. Samfunnsplanlegger i Meløy, Kjell Holdal, er likevel spent på om veien vil tåle storm og uvær.

– Det er værhardt her, og denne første vinteren blir en test, sier han.

BADEKLUBBEN: May-Helen Sørsandmo, Trude Nilsen, Greta Vatne Solfall, Åse Charlotte Abrahamsen, Ellen Kjærran og Jorunn Winther er klare for å teste ut den oppgraderte badeplassen Stia i Meløy. Ny vei sikrer adkomst for alle – helårsbadere eller ei. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

KLAR FOR ET DYPP: Havet er kaldt, men Ellen Kjærran holder topplokket varmt med oransje parykk. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

FORFRISKENDE: Temperatur har ingen betydning, de ihuga badedamene fra Meløy bader vinter, vår, sommer, og høst. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Den nye adkomstveien ble sikret med et tilskudd på 623 000 kroner fra Miljøverndepartementet og Nordland fylkeskommune. Neste år skal det legges fast dekke på veien, antakelig et betongdekke – som er mer solid enn asfalt.

Oppgraderingen av selve badeplassen fortsetter også. Til våren skal det opp et nytt toalett, og det vil bli et handicaptolalett. Langs den nye stien blir det rasteplasser med benker og bord. Ved enden av området er det planer om å etablere en plass hvor det er mulig å kjøre rullestoler ned på stranda.

– På sikt er det et mål å finne en løsning slik at alle som vil kan komme seg helt ut i vannet, for eksempel med en matte som rulles ut på sanden, sier Grete Stenersen.

Det er ennå ikke avklart om det er mulig å etablere en baderampe som tåler store bølger og de store forskjellene på flo og fjære i Nord-Norge.

SUNT ÅRET RUNDT

Damebadelaget har kommet seg på land igjen. Dryppende iskaldt badetøy vrenses av, varme overtrekksdresser av typen «onepiece» i teddstoff kommer på i en fart. Jorunn Winther smiler, strålende fornøyd.

– Det var helt herlig! Temperaturen i vannet har ingen betydning, det handler bare om å ha rett innstilling, sier hun.

Damebadelaget i Meløy hopper i vannet hver bidige tirsdag – året rundt. Mange av dem er relativt nye i gamet, men Jorunn Winther har holdt på i 25 år.

– Det er så sunt. Jeg har en nerveskade i det ene benet, og merker at jeg får mer liv i foten når jeg bader. Og jeg blir aldri syk. Jeg tror vi trenger både å svette og fryse for å holde reguleringen i kroppen i gang, sier hun.

En av de nyomvendte helårsbaderne er Greta Vatne Solfall. Inntil debuten i fjor vinter var hun ifølge seg selv Meløys største pyse når det kom til bading.

– Jeg «hæla» ikke en gang å bade i syden, sier hun og ler.

Vanligvis vinterbader damene ikke på Stia, her er det foreløpig ikke noe sted hvor de kan skifte til varmt tøy. De har fått låne et naust på en annen strand der de har base.

– Men om sommeren drar jeg gjerne her med familien. Før var det nesten umulig å komme seg ned hit, nå er det blitt kjempefint, sier Greta Vatne Solfall.

– Vi savner bare et omkleddingsrom, så blir det vinterbading også her.

Fra rundkjøring til levende sentrum

Med et godt grep om rullatoren krysser June-Bente Grovassbakk trygt over torget i Glomfjord. Tidligere hadde biltrafikken førsterangen.

DET LILLE TETTSTEDET Glomfjord i Meløy kommune i Nordland har vært gjennom en storstilt sentrumsutvikling de siste åra. Den travle rundkjøringen, brøytekaoset og de glatte fortauene er erstattet av et nytt torg hvor alle innbyggere kan ferdes.

– Målet har vært å legge til rette for et aldersvennlig og universelt utformet sentrum, sier Kjell Holdal, samfunnsplanlegger i Meløy kommune, som har vært en av de prosjektansvarlige.

Før fornyingsarbeidet startet var sentrum i Glomfjord dominert av en rundkjøring med stor trafikk og parkering etter for godt befinnende.

– Rundkjøringen tok stort sett hele sentrum, sier Kjell Holdal.
– Det var vanskelige og uoversiktlige trafikkforhold for både bilister og fotgjengere, spesielt om vinteren med store brøytekanter og parkering helt inntil husveggene, forklarer han.

SNØ- OG ISFRITT

Kommunen la 35 millioner kroner på bordet og vedtok å gjøre utviklingsarbeidet grundig da sentrum først skulle graves opp: Ingen flikking, total rehabilitering. I dag er trafikksystemet lagt om med nye veier, fortau og parkeringsområder. Kjøremonsteret er endret og rundkjøringen borte. Der bilene før durte gjennom, er det nå bygget et torg og en liten park. Terrenget i sentrum er hevet, og mylderet av trapper og rampeløsninger

erstattet med trinnfri adkomst til hotell og butikker.

Hele sentrum er oppgradert med gatevarme, vannbåren overskuddsvarme fra industriparken i Glomfjord.

– Det var et viktig grep for å gjøre området tilgjengelig for alle, sier Kjell Holdal.

– I dag er det fritt for is og snø i gata, i parken og på fortauene. Det har vært en stor suksess at man nå kan bruke sentrum året rundt, sier han.

MØTER ELDREBØLGEN

Meløy kommune har samme utfordring som andre kommuner i Norge: En stadig større andel av befolkningen blir eldre. Til sammen bor rundt 6300 innbyggere i Meløy, rundt 1100 av dem i Glomfjord, og om lag 20 prosent er alderspensjonister.

– Folk skal kunne leve aktive liv hele livet. Derfor er det viktig å legge til rette for et aldersvennlig lokalsamfunn, understreker Kjell Holdal.

Sentrum skal være tilgjengelig for alle, både barn, voksne og eldre. Blant tiltakene er ledelinjer rundt hele sentrumsystemet, god belysning, beplantning, egne gangsoner og egne møbleringssoner med benker og sitteplasser hvor det er enkelt å slå seg ned og ta en prat.

– Flere møtesteder er med på å skape mer aktivitet i sentrum, sier Kjell Holdal.

En av pensjonistene i Glomfjord er June-Bente

– Målet har vært å legge til rette for et aldersvennlig og universelt utformet sentrum

BRA FOR BUSINESSSEN: Siv-Janne Barvik driver klesbutikken og er glad kundene hennes nå slipper å risikere helsen på glattisen for å komme seg inn døra. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

SAMFUNNSPLANLEGGER: Kjell Holdal i Meløy kommune har ledet fornyingsarbeidet i Glomfjord. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

PRAKTISK: Isbroddene kan bli liggende ubrukt når June-Bente Grovassbakk krysser torget i Glomfjord. Her er det isfritt og trinnfritt etter sentrumsomleggingen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

PÅ TRILLETUR: Det er blitt enklere å bruke vogn for Ida Rinnan og Silje Hagen, som jobber i Glomfjord barnehage. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Grovassbakk. Etter en tur til fotterapeuten er hun tilbake på torget og svinger rullatoren inn mot hotellet. Her møtes en rekke av pensjonistene hver formiddag, mannfolkene på et bord, damene på et annet.

– Vi drikker kaffe og prater om strikking og barnebarn og alt mulig. For eksempel om hvor mange som kjører i feil kjøretning på det nye torget, sier June-Bente Grovassbakk og smiler lurt.

Denne vinteren er hennes første med rullator, og selv om hun kan savne bilen og til og med den gamle rundkjøringen, er hun fornøyd med at det er blitt enklere å komme seg fram i sentrum.

– Det er blitt veldig greit her, jeg klager ikke på det. Andre steder setter hjulene på rullatoren seg fort fast i snøen.

En av de andre pensjonistene med rullator er Helen-Britt Pedersen. Hun er ikke dårlig til beins, men synet begynner å svekkes, og da er det greit å støtte seg til rullatoren. I dag

har hun tatt en kaffe på hotellet, hvor hun før i tida jobbet på kjøkkenet, og nå skal hun handle. Inngangen til den lokale Extra-butikken ligger få meter fra hotellet.

– Om jeg bruker ledelinjene?

Helen-Britt Pedersen ler godt.

– Jeg vet knapt hva ledelinjer er. Og her i Glomfjord er jeg så kjent at jeg kan gå i blinde.

TRAFIKKFARLIG OG GLATT

Over torget kommer to kvinner med barnevogn. Ida Rinnan og Silje Hagen fra Glomfjord barnehage er på trilletur med to små som helst skulle sovet formiddagslur. De er strålende fornøyd over hvor lettvent det er blitt med vogn etter at sentrum ble trinnfritt.

– Vi som jobber på småbarnsavdelingen er jo avhengige av vogn når vi går på tur, sier Silje Hagen.

Tryggere er det også:

FØR

FØR: Rundkjøring, snø og parkering helt inntil husveggene

ETTER

ETTER: Rundkjøringen er borte, parkeringen er regulert og på torget prioriteres plass til myke trafikanter.

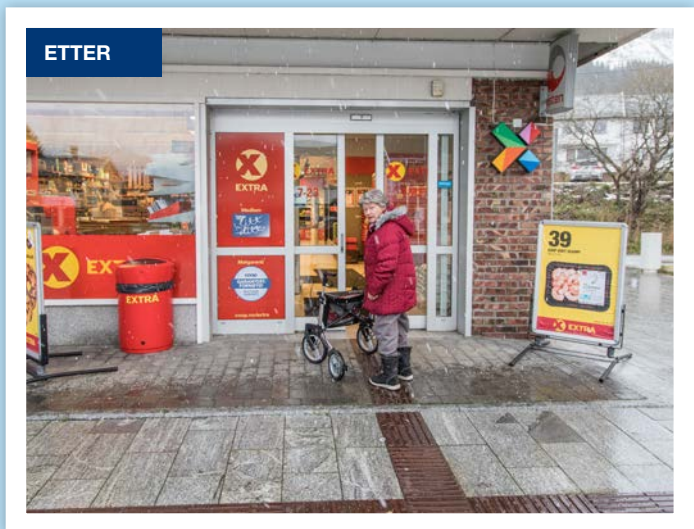
FØR: Den gamle inngangen til Glomfjord Hotell med rampe og trapp.

ETTER: Ny og trinnfri adkomst til hotellet er enkel å bruke for Helen-Britt Pedersen.

FØR: To trinn opp eller rampe for å komme seg inn på butikken.

ETTER: Terrengt er hevet og Helen-Britt Pedersen kan gå rett inn på butikken med rullator.

FØR: Den gamle adkomsten til minibanken.

ETTER: Trinnfritt til minibanken, som også har fått vindskjerming.

– Før var det uoversiktlig og skummelt med rundkjøringen. Det var ofte så høye brøyteskavler at du ikke kunne se fra den ene siden til den andre. Nå har vi god oversikt over hele torget både sommer og vinter, det er blitt mye tryggere å ferdes med barn, sier Ida Rinnan.

På klesbutikken Fabiola er innehaver Siv-Janne Barvik i gang med å pakke ut nytt tøy til vintersesongen. Det er en av årets første snødager, men utenfor butikkvindue smelter snøen så fort den treffer bakken.

– Det er fantastisk at torget har fått varme og blitt snø- og isfritt, sier hun.

– Det er blitt mye greiere for kundene mine å komme seg inn i butikken. Før sto jeg og hakket is utenfor døra her for å forhindre lårhalsbrudd.

RUSTER OPP FOR NY TID

Sentrumsutviklingen i Glomfjord ble vedtatt etter at Meløy ble definert som omstillingskommune og fikk tilført 75 statlige og fylkeskommunale krisemillioner. Glomfjord industripark har om lag 20 forskjellige bedrifter, med Yara, tidligere Norsk Hydro, som den sentrale hjørnesteinsbedriften. De siste åra har en rekke arbeidsplasser forsvunnet, som i 2012 da selskapet

REC la ned solcelleproduksjonen og 650 arbeidsplasser. Omstillingsarbeidet i kommunen har så langt skapt om lag 350 nye arbeidsplasser.

– Et av målene med sentrumsutviklingen i Glomfjord var også å bidra til ny optimisme og framtidstro, sier samfunnsplanlegger Kjell Holdal.

– Det er blitt mye greiere for kundene mine å komme seg inn i butikken. Før sto jeg og hakket is utenfor døra her for å forhindre lårhalsbrudd.

MØTEPlass: Beplantning, sittegrupper og koselig belysning skaper stemning. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Se opp for stopp på reisen

UU-rådgiver Tomas Nesheim etterlyser større satsing på at hele reiseruta må fungere fra start til mål. Det hjelper ikke at bussen er tilrettelagt hvis du ikke kommer deg til holdeplassen.

I STAVANGER KLAPPER hurtigbåten Fjordglimt til kai på Fiskepiren og Tomas Nesheim manøvrerer rutinert rullestolen ned landgangen.

– Denne landgangen fungerer fint – men så er den også en av «mine», sier han og smiler blidt.

Tomas Nesheim var tidligere fagleder for universell utforming i Kolumbus AS, kollektivtraffikkselskapet i Rogaland, hvor han blant annet hadde ansvar for tilrettelegging av de mange hurtigbåtene i fylket. Nå kombinerer han pensjonisttilværelsen med oppdrag som spesialrådgiver for universell utforming. Et fokusområde er det han kaller brudd i reisekjeden.

– Med det mener jeg alt som kan gjøre det trøblete å komme seg fra start til mål på reisen hvis du er dårlig til beins, svaksynt, hørselshemmet, kjører rullestol eller ganske enkelt må ha med deg barnevogna, sier han.

– Lange avstander mellom transportmidlene er kanskje det største problemet for mange.

UU-rådgiveren bruker det kjente uttrykket «Mind the gap» – som betyr se opp for mellomrom mellom tog og plattform – fra kollektivtrafikken i Storbritannia for å illustrere.

– Det er det samme om «the gap» er glippen på 10 centimeter som gjør at du ikke kommer deg om bord på toget – eller

REISE SØMLØST: – Skal du på en reise som krever bytting, holder det ikke at bare det ene transportmidlet er tilrettelagt, sier UU-rådgiver Tomas Nesheim. Her skal han fra hurtigbåten og videre med buss til jernbanestasjonen i Stavanger. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Lange avstander mellom transportmidlene er kanskje det største problemet for mange.

de 100 meterne som mangler mellom to transportmidler. Ingen reisekjede er sterkere enn det svakeste leddet i kjeden, sier han.

– Konsekvensen er den samme: At du ikke får gjennomført den reisen du skal.

FLERE ETAPPER

I dag har han lagt opp en tur i Stavanger for å demonstrere hvor det kan stoppe opp når reiseruta krever bytting mellom flere transportmidler. Med på turen er Svein Ystanes, som har overtatt stillingen som fagleder for universell utforming i

BYTTER TIL BUSS: Både buss og holdeplass bør være tilrettelagt. (Foto: Fredrik Naumann/ Felix Features).

Kolumbus. Det er ikke tilfeldig at de starter turen til sjøs: Tusenvis av mennesker i Rogaland er avhengige av å bruke hurtigbåt til Stavanger.

Etter ankomst på Fiskepirterminalen fortsetter de to i retning jernbanestasjonen. Denne ruta tar Svein Ystanes hver dag. Han pendler til jobben med båt fra Hommersåk i Sandnes til kontoret i Stavanger sentrum, like ved jernbanen.

– For meg tar det 10 minutter å gå fra båten til jernbanen, men for mange er det ikke aktuelt, sier han.

Alternativet er buss. Den nærmeste bussholdeplassen ligger rundt 150 meter fra Fiskepirterminalen, via gangveien langs kaiene i Stavanger. Her er den universelle utformingen etter boka, med blant annet ledelinjer, belysning, gode kontraster og sitteplasser.

– Benker er viktigere enn man kanskje skulle tro, sier Tomas Nesheim.

– For mange er det avgjørende å kunne sette seg ned underveis hvis de skal makte turen.

DÅRLIG INFORMASJON

På bussholdeplassen venter nye utfordringer: Er det god oversikt og utsyn fra venteskuret slik at du ser når bussen kommer? Har fortauskanten en høyde som gjør at du kommer deg rett inn på bussen, eller må det legges ut en rampe?

Kolumbus jobber nå med å kartlegge holdeplassene og tilgjengeligheten, og denne informasjonen skal legges inn i reise-appen.

– For meg tar det 10 minutter å gå fra båten til jernbanen, men for mange er det ikke aktuelt, sier han.

Svein Ystanes
Fagleder for universell utforming, Kolumbus

NESTE ETAPPE: Framme på neste holdeplass fungerer rampen fint ned på fortauet. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

UOVERSIKTLIG: Tomas Nesheim er lokalkjent, men på den travle jernbanestasjonen i Stavanger bruker han likevel tid på å finne rullestolladkomst på perrongen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

– Vi har jobbet mye med å tilrettelegge bussholdeplassene slik at bussjåførene kan kjøre helt inn til kanten, senke bussen ned i riktig høyde og unngå for stor glippe for de som skal på, forklarer Svein Ystanes.

Buss nummer 1 svinger inn til holdeplassen og Tomas Nesheim kjører inn på rampen som legges ut. Bussen slanger seg gjennom sentrum og stanser etter sju minutter utenfor Byterminalen i Jernbaneveien. Få meter lenger bort, over fotgjengerfeltet, ligger jernbanestasjonen.

– Vi vet hvor vi skal fordi vi har vært her før. Dårlig informasjon underveis er et gjennomgående problem, sier Tomas Nesheim.

Han svinger lommekjent opp mot perrongene på jernbanestasjonen. Her er det stor trafikk med lokaltog på Jærbanen og regiontog i retning Oslo.

Svein Ystanes er ikke imponert over tilretteleggingen i området.

– Det er ledelinjer her, men de er slitte og dårlig vedlikeholdt. Kontrastene er dårlige, fargene går i ett med asfalten, sier han.

– Skal du være med toget? spør en konduktør når han ser Tomas Nesheim i rullestol. – Du må lenger ned på perrongen, til en dør hvor det er rampe, forklarer han.

Tomas Nesheim kjører videre og finner døra hvor han kan komme seg om bord.

– Hadde det vært en orienteringstavle her kunne jeg enkelt sett hvor jeg skulle stilt meg opp på perrongen med rullestolen, sier han.

TAXI FOR TOG

Tomas Nesheim har reist mye både privat og i jobb, og har oppleve brudd i reisekjeden selv. Som den gangen han satt på toget fra Lillehammer til Oslo. På Hamar var det brått stopp for togturen, og buss for tog videre. Kollegaene byttet enkelt og greit transportmiddel, like smidig var det ikke med rullestol.

– Det var ikke mulig å komme inn på bussen med rullestol. Dermed ble det taxi fra Hamar til Oslo – og en regning på 4000 kroner til NSB.

Nettopp buss for tog byr ofte på problemer.

– Det fungerer sjelden bra fordi man setter inn alt man får tak i av busser – ofte gamle busser som ikke er universelt utformet.

Tomas Nesheim mener det er på tide å se på tilrettelegging av kollektivtrafikk og infrastruktur i en bredere sammenheng.

– Hittil har vi vært mest opptatt av punktutbedringer, altså det å komme seg av og på de enkelte transportmidlene. Det er en bra begynnelse, men vi må også se på hva som skal til for at hele reisen flyter, sier han og understreker:

– Vi har et ansvar for å legge til rette for at flest mulig skal kunne reise. Livskvaliteten til folk henger sammen med hvordan man fungerer i samfunnet.

Oppgradert skolehverdag

Trappetrinn og gamle heiser er historie. På nye Sommerlyst skole i Tromsø kan Linn Talsethagen (30) enkelt og greit bruke rullestol for å ta seg rundt i jobben.

HØSTEN 2016 STO nye Sommerlyst skole klar for rundt 500 elever i Tromsø – og ble med det byens største ungdomsskole. På skolen er det også en spesialavdeling for elever med tilretteleggingsbehov, samt et eget tilbud for barn og unge med autisme. Spesialavdelingen holder til i en egen fløy med et eget uteområde.

– Den gamle skolen var uholdbar for både elever og ansatte, sier Linn Talsethagen og ramser opp eksempler:

– Lokalene fra 1965 var gamle og slitte, det var plassman-

gel, ventilasjonsanlegget fungerte verken sommer eller vinter, det var mange trapper og en heis du ikke risikerte å ta fordi den knapt virket.

Linn har jobbet på skolen i ni år i en deltidsstilling hvor hun veksler mellom resepsjonen, kantina og biblioteket. For hennes del kunne ikke flyttingen til nye lokaler kommet på et bedre tidspunkt.

– Jeg har en muskelsykdom som blir gradvis verre, og begynte å bruke rullestol i fjor, forklarer hun.

ROMSLIG HOVEDETASJE: Linn Talsethagen har god plass til å kjøre rullestolen på Sommerlyst skole i Tromsø. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

VELKOMMEN INN: Tydelig markert hovedinngang med ledelinjer. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

OMVISNING: Linn Talsethagen ledet befaring på skolen for UU-nettverket. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

ELEVBIBLIOTEK: Linn Talsethagen holder biblioteket på skolen åpent, og her kan hun bruke rullestol hvis hun trenger det. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

I dag kan hun gå og stå en hel del, og bruker rullestolen til avlastning og forflytning hvis hun er sliten. Men trappene på den gamle skolen ville blitt en stadig større utfordring for henne. Det slipper hun å bekymre seg for nå. Den nye skolen er universelt utformet og tilrettelagt med blant annet god plass i fellesarealene, hovedheis sentralt gjennom alle tre etasjene samt egne heiser i hver fløy. Her er terskelfrie dører, resepsjonsskanke i to forskjellige høyder, godt med sitteplasser og benker, og handikaptoalett i hver etasje.

– Det er bra at rullestolbrukere ikke trenger å komme seg til en spesifikk etasje for å gå på do, sier hun.

Enkelte problemer dukket likevel opp, som at det manglet automatisk døråpner på døra til de ansattes spiserom.

– Det fikset vaktmesteren, så det ordnet seg jo. Men mitt tips til alle som planlegger bygg som skal passe for flest mulig er ganske enkelt: Hør med brukerne selv hva som er viktig.

Linn smiler og understreker at inkludering ikke bare handler om fysisk tilrettelegging, det handler også om holdninger. Hun berømmer skoleledelsen på Sommerlyst for å være åpen og inkluderende i forhold til hennes behov i arbeidshverdagen.

– De tar hensyn til at jeg har en fysisk begrensning og lar meg jobbe i mitt eget tempo. Vi samarbeider om arbeidstider og hva jeg skal ha ansvar for. Det føles veldig bra, for jobben er viktig for meg.

SAMLING I NORD: Med Bybrua og Ishavskatedralen som baketepe for UU-samlingen i Tromsø i september 2019: Fra venstre Kari Lene Olsen, Nordkapp kommune, Mona Storrø, Nesna kommune, Alesia Andreassen, Finnmark fylkeskommune, Arvid Olsen, Husbanken, Astrid Sollid, Oslo kommune, Nick Williams, Nordland fylkeskommune, Solveig Dale, Trondheim kommune, Jan Tore Lindskog, Oslo kommune, Kjell Holdal, Meløy kommune, Anders Eriksen, Bufdir, Marlene Blomstereng Karlsen, Meløy kommune, Torill Brastad, Hadsel kommune, Sølvi Tellefsen Insam, Anne Camilla Vaalund, Husbanken, Lene Edvardsen, Husbanken nord og Sven Michaelis, Kartverket. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Supert med samling

Store ambisjoner. Minst like store utfordringer. Men også gode løsninger å lære av. Ideene myldret da UU-nettverkene møttes til samling og faglig påfyll i Tromsø og Stavanger i høst.

Vi stilte seks av ildsjelene spørsmål om UU-arbeidet i egne kommuner og fylkeskommuner.

1

Nevn et prosjekt i din kommune eller fylkeskommune med vellykket universell utforming?

2

Hva er den største utfordringen for UU-arbeidet hos dere?

3

Hva tar du med deg hjem fra samlingen?

Sigrid N. Bjercke

Arkitekt og seniorrådgiver i Hordaland fylkeskommune

1. Bybanen i Bergen gjør hverdagen enklere for veldig mange uavhengig av funksjonsnivå.
2. Universell utforming er ikke en ting, men en kjede av oppgaver og løsninger. Dette krever samordning og kompetanse i alle ledd, men ansvaret for at dette skjer er diffust og uklart både lokalt og nasjonalt. Visjonen om et samfunn for alle, bygget på prinsipp om UU, er i for stor grad basert på ildsjeler. Erfaring viser at når nøkkelpersoner trer til side, er det ikke etablert et system for at arbeidet med UU blir videreført – vi er blitt avhengig av at det kommer en ny idealist på banen. Denne tendensen er ikke verdig, og har mer til felles med veldedighet enn et velferdssamfunn med like rettigheter for alle.
3. Jeg har stor nytte av å treffe kollegaer som jobber med UU. Det er lærerikt å høre om hvordan de ulike kommunene og fylkeskommunene arbeider praktisk og strategisk. Å høre på den danske landskapsarkitekten Helle Nebelong, var til stor inspirasjon.

Torill Brastad

Konsulent/folkehelsekoordinator i Hadsel kommune

1. Solsiden boligfelt, et boligprosjekt som setter bolyst og livskvalitet i høysetet. Solsiden skal ha gjennomtenkte og funksjonelle løsninger som gjør at boligfeltet fungerer så godt som mulig i det daglige liv. Blant annet inkluderende fellesarealer, høyt fokus på trafiksikkerhet og umiddelbar tilknytning til store friarealer for nærturaktiviteter. Prinsipp for universell utforming skal legges til grunn for planlegging, prosjektering og gjennomføring av alle offentlige tiltak. Det skal for eksempel etableres universelt utformet adkomst til fjæra, som gjør at bevegelseshemmede kan ta seg ned dit.
2. Den største utfordringen er manglende økonomiske ressurser for oppgradering av gamle bygg.
3. Gode erfaringer og eksempler fra andre kommuner, blant annet innspill om samarbeid med frivillig sektor om ulike prosjekt.

Marlene Blomstereng Karlsen

Folkehelserådgiver i Meløy kommune

1. Glomfjord sentrum er vellykket fordi samfunnsplanlegger med god kompetanse om universell utforming har vært med hele veien i planleggingen og gjennomføringen av prosjektet.
2. Vi har flere utfordringer; kompetanse på tvers av virksomheter, UU tidlig nok med i planlegging av prosjekter, reell brukermedvirkning og midler til tiltak.
3. Jeg har tidligere ikke jobbet mye med universell utforming, så for meg var samlingen svært nyttig. Dette var første gang jeg deltok i nettverket.

Kjell Holdal

Samfunnsplanlegger i Meløy kommune

1. Prosjektet med sentrumsutvikling av Glomfjord sentrum i Meløy kommune. (Red. anm. Se egen reportasje om Glomfjord på annet sted i magasinet)
2. Finansiering og økonomiske prioriteringer innenfor knappe økonomiske rammer for mange distriktkommuner. Hvordan skal vi få til ombygging og utbedring med universell utforming og tilgjengelighet for alle i gamle, kommunale bygninger og på uteområder og tettsteder? Bør staten vurdere øremerket statstilskudd eller liknende tilskuddsordninger til UU i større ombyggings- og utbedringsprosjekter?
3. God informasjon og veiledning fra ulike statlige- og regionale instanser, og mange gode ideer fra andre kommunale UU-prosjekter. Det er nyttig å være med i et nettverk av mange dyktige fagpersoner med god kunnskap om universell utforming og tilrettelegging for alle.

Susanne Saue

*Arkitekt i Trondheim kommune, prosjektansvarlig for
«Designprogram for Trondheim»*

1. Byantikvarens «Brosteinsprosjekt», som beskriver hvilke kriterier vi må ha til brostein for å gjøre gater og «veiter» (bakgater og smug) i Trondheim midtby vakre, fremkommelige og orienterbare. Det er et forbilledlig prosjekt med hensyn til medvirkning og tverrfaglig arbeid, hvor antikvarer, rådgiver i universell utforming, landskapsarkitekt, veiingeniør og brukergrupper har vært med tidlig og underveis. Det er et godt eksempel på hvordan kulturminnevern og universell utforming kan ivaretas på en god måte.
2. Det er behov for å tydeliggjøre universell utforming i reguleringsbestemmelser. Utfordringen er å spesifisere hva som er nødvendig for å oppnå fremkommelighet, orienterbarhet og aktivitetsmuligheter for alle i opparbeidet uteareal. I tillegg bør vi kontinuerlig fremme kunnskapen om universell utforming generelt, både internt og eksternt i kommunen.
3. Det er alltid nyttig å drøfte problemstillinger i engasjerte grupper, og veldig hyggelig å bli kjent med andre som jobber med samme fagfelt. Innlegget til landskapsarkitekt Helle Nebelong var inspirerende.

Mona Storrø

Ergoterapeut i Nesna kommune

1. Nytt sykehjem på Nesna i tilknytning til «Havnetu-net», allerede bygde omsorgsboliger. Der ser man på gode, universelt utformede løsninger i byggefasen.
2. Tid til kartlegging av behov – og økonomi til å sette i gang prosjekter etter kartleggingen.
3. Ny kunnskap og ideer som vi kan bygge videre på lokalt.

Fullt fokus på aldersvennlige samfunn

Vi blir stadig flere eldre. Med Verdens helseorganisasjon i spissen jobbes det for å skape aldersvennlige samfunn. Hva betyr det i praksis?

«**INKLUDERENDE OG TILGJENGELIGE** miljø som fremmer aktiv aldring». Slik lyder definisjonen til Verdens helseorganisasjon. Organisasjonen har etablert nettverk, utviklet verktøy og metoder for hvordan samfunnet skal bli mer aldersvennlig. Hovedmålet er klart: Lokalsamfunnet skal bidra til å møte deres grunnleggende behov så de kan være aktive, mobile og sosiale og – ikke minst – en ressurs. Å skape aldersvennlige samfunn krever bred innsats og fordrer også en livsløpstilnærming som kontinuerlig forbedrer sammenhengen mellom menneskers behov og deres omgivelser. Brukermedvirkning i alle ledd – planlegging, gjennomføring og forbedring – er avgjørende for å lykkes.

I Norge er dette arbeidet kanalisert via kvalitetsreformen «Leve hele livet». Et av hovedsatsingsområdene er altså å skape et aldersvennlig Norge. KS samarbeidsavtale med «Leve hele livet» innebærer blant annet at KS har ansvar for å drive modellutvikling og nettverk for aldersvennlige lokalsamfunn ut 2020. Anne Berit Rafoss leder dette arbeidet. I den forbindelse har det vært fire regionale samlinger: Oslo,

Tromsø, Stavanger, og Trondheim. Målet med disse er å bygge kunnskap om aldersvennlige lokalsamfunn, vise gode eksempler, kartlegge kommunenes tiltak, og fokusere på KS' fem innsatsområder: Universell utforming/utendørsområder og fysisk aktivitet, bolig, transport, samfunnsdeltagelse, og medvirkning og kommunikasjon.

ALDERDOM SKAL IKKE VÆRE EN DOM

Og nettopp på nettverkssamlingen i Trondheim i november, sa Anne Berit Rafoss:

– Det var en som sa til meg: «Alderdom, er det en dom vi får?». Mange gruer seg til å bli eldre.

Prosjektkoordinatoren for aldersvennlige lokalsamfunn kikket deretter utover forsamlingen og spurte:

– Hvor mange her gleder seg til å bli gamle?

Kun et par av de mange deltakerne rakte opp hånden. Akkurat som Anne Berit Rafoss trodde. Hun gløder for å skape aldersvennlige lokalsamfunn.

– Stort sett gruer folk seg til å bli eldre, og det må vi gjøre

noe med. Både i forhold til stereotypier og holdninger, fastslo Rafoss.

I fremtiden blir det mange flere eldre.

– Vi er alle i samme båt. Det må tenkes helhetlig både med tanke på bolig, transport, samfunnsdeltakelse, medvirkning og kommunikasjon.

Skrøpeligheits-fokuset bør vekk. Det bør heller legges vekt på mestring og tilrettelegging, både fysisk og sosialt.

– Eldre må få bidra, være en ressurs, og ha muligheten til både å bevare, og starte relasjoner. Å investere etter denne tankegangen er bærekraftig utvikling, og kan utsette eller eliminere behov for tjenester og institusjonsplasser, poengterte Rafoss.

NYTTIG NETTVERK

Et av virkemidlene for å skape aldersvennlige lokalsamfunn er altså KS nettverkssamlinger. 4. mars blir det en ny samling i Oslo. Nettverkene generelt, og samlingene spesielt, er en verdifull arena for innspill og erfaringsutveksling på kryss og tvers, for å dele, stjele og inspirere.

Øverst til venstre:

LEDER NETTVERKET: Anne Berit Rafoss er prosjekt-koordinator – nasjonalt nettverk aldersvennlige lokalsamfunn (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Øverst til høyre:

UNIK MULIGHET: Flere kommuner slås sammen til en stor, Orkland. Det mener kommunalsjef Petter Lindseth innebærer en unik mulighet for å skape gode samfunn for alle, uavhengig av alder. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Nederst til høyre:

MANGE TILTAK: Snarveiprosjektet, heat-kartlegging, belysning og veite-prosjektet er blant de mange tiltakene Trondheim kommune har gjort for å skape et samfunn som fungerer bedre for alle. Her representert ved Kirsti Buseth (t.v), rådgiver rådmannens fagstab og Solveig Dale, rådgiver universell utforming Byplankontoret. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Tverrsektoriell tilnærming er en viktig suksess-faktor. Felles forståelse for hva aldersvennlige samfunn er, eller kan være, er annen. Viktige stikkord er blant andre medvirkning, og synergieffekten mellom universell utfordring og aldersvennlig lokalsamfunn.

– KS har hatt fokus på universell utforming lenge. Universell utforming og aldersvennlige lokalsamfunn bygger opp om hverandre: Universell utforming + lokalkunnskap + medvirkning = aldersvennlige lokalsamfunn, sa Anne Berit Rafoss.

KS nettverket er det første i Norden. Hun tror på en systematisk tilnærming til problematikken nedenifra og opp, med stort fokus på lokal forankring.

UNIK MULIGHET

Han møtte seg sjøl i døra, Petter Lindseth, rådmann i Meldal og assisterende rådmann/kommunalsjef samfunn nye Orkland da han ble spurt om å bidra på nettverkssamlingen.

– Aldersvennlig lokalsamfunn? Da det spørsmålet kom opp, var jeg kjapp til å skyve det hele over på helse. Men så måtte jeg, samfunnsplanleggeren, gå i meg selv, fortalte han med et smil.

1. januar 2020 blir Orkdal, Meldal, Agdenes og en del av Snillfjord kommune slått sammen til Orkland. Det mener han er en unik mulighet til å skape en god, helhetlig og samskapende plankultur for storkommunen. Det betyr blant annet fullt fokus på aldersvennlig lokalsamfunn helt fra start.

– Vi er så heldig at vi kan begynne helt på skratsj. Vi må vekk fra tradisjonell silotenkning, fokusere på hvordan vi skal få til konstruktiv samhandling. Vi må finne ut hvordan vi får en god, helhetlig og samskapende plankultur som skaper aldersvennlig lokalsamfunn i nye Orkland kommune.

Målet er blant annet å ha gode tilbud nær brukerne.

– Vi ønsker at det skal legges til rette for å bo hjemme så lenge som mulig. Vi må skape fremtidsretta helse- og omsorgstjenester, arbeide for styrket kollektivtilbud og gode samferdselsløsninger, og samarbeide aktivt med frivillige organisasjoner. Vi er helt avhengig av det hvis vi skal få det til å henge i hop, sa Lindseth.

Tverrfaglig arbeid er essensielt, påpekte han.

– Men vi må begynne i riktig ende, ikke bare gå rett på tiltak. Vi må begynne nederst i trappa, og spørre: Hvorfor skal vi gjøre ditt eller datt? Hvem skal være med på dette? Hva skal vi gjøre? På hvilken måte? Og: Hvor skal aldersvennlige lokalsamfunn – la oss kalle det eldrestemmen – komme inn?

Frankring på alle nivåer er essensielt for å lykkes, understreket han, og pekte også på effekten av å knytte fag- og temaplaner opp til økonomi- og handlingsplaner.

KONKRET TILNÆRMING

Trondheim har vært med i nettverket for aldersvennlige samfunn siden 2015. Kommunen har gått konkret til verks, og hele tiden hatt brukerne i fokus. De startet med å samle innspill fra eldre, hadde frokostmøter på rådhuset og i nærmiljøet, og har også utviklet en nett-løsning for effektiv kommunikasjon.

At så få av innspillene handlet om helse og velferd, kom som en overraskelse.

– På møtene snakket folk lite om helse og sykehjemsplasser. De var mer opptatt av miljøet rundt seg, og etterspurte bedre informasjon om tilbudene. For det viste seg at mye av det de etterspurte, det hadde vi allerede. Å nå ut til folk er viktig, understreket Kirsti Buseth og Solveig Dale i sin presentasjon. De er henholdsvis rådgiver i rådmannens fagstab og rådgiver for universell utforming Byplankontoret.

JAKTEN PÅ LØSNINGER: At det blir stadig flere eldre innebærer mange utfordringer, da gjelder det å lete etter de aller beste løsningene for alle, påpekte Anne Gamme, fagleder, myndighetskontakt Helse og velferd KS (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Tverrfaglig samarbeid har gjennomsyret de mange prosjektene Trondheim kommune har gjort, både i forhold til universell utforming, og aldersvennlig lokalsamfunn.

– Legg ned siloene, jobb på tvers. Vi har fått ekstra drahjelp ved å samarbeide mellom helse og teknisk, supplerte Solveig Dale.

– Helse og velferd er ikke det mest sentrale innenfor denne satsingen. Uten forankring i byplan-avdelingen hadde vi ikke fått til mye. Hvis vi skal gi et konkret råd er det å forankre det i byutviklingsområdet, understreket Kristi Buseth.

– Her i kommuneplanens arealdel sier for eksempel planen i områder med nybygde småhus, skal minimum tretti prosent av boenhetene ha alle hovedfunksjoner som stue, kjøkken, soverom, bad og toalett i første etasje. Dessuten skal utearealet være universelt utformet. Slik fremmes blant annet bygging av flere tilgjengelige boliger. Hvis dette ikke uttrykkes helt konkret, kan utbygger fort velge å legge disse rommene i 2. etasje, poengterte Solveig Dale.

BEVISSTHET OM BOLIG

Trondheim kommune har jobbet aktivt for å informere om funksjonsattest bolig.

– Det er et godt hjelpemiddel for å kartlegge egen bolig: Er den egnet for alderdommen som den er? Hvis ikke: Kan den bli det ved enkle grep? Eller er standarden slik at man bør vurdere å finne et annet sted å bo, eksemplifiserte Solveig Dale. Hun påpekte at kartleggingen ikke bare er av interesse for de som bor der.

– I tillegg til å være en tilgjengelig bolig som fremmer egenmestring, vil boligen kunne bli en arbeidsplass for helsearbeidere.

TRANSPORT-UTFORDRINGER

Ulike utfordringer knyttet til transport er en gjenganger. Brøyting, trykt skille mellom syklist og gående, bussavganger, strøring, isfrie fortau, benker – og brostein.

– Mange syntes byens brostein var vanskelig å gå på. Disse innspillene munnet ut i veiteprosjektet; et samarbeid mellom Byantikvaren, Handikapforbundet, Blindeforbundet, og rådgiver for universell utforming. Brosteinen ble skåret til så overflaten ble flatere, og fuget på hensiktsmessig måte, fortalte Dale.

I samarbeid med Kart- og oppmålingskontoret har de fått kartunderlag som viser hvor det bor flest eldre over 75 år. Gjennom et pilotprosjekt har kommunen dessuten kartlagt områdene med tanke på stigningsgrad, tverrfall, naturlige lede-linjer, dekke, sittemuligheter, belysning, inngangspartier, og offentlig toaletter. Pilotprosjektet er støttet fra Kartverket. Kommunen har som mål at enkelte områder skal ha en benk hver 200. meter. Det gjør turen tryggere. For å vite hva som er den beste plasseringen, rådførte de seg med innbyggerne: De etablerte tiltaket «Vaffel og info», og rigget seg blant annet til med campingvogn på sentrale steder, serverte vaffer, informerte om kommunens tilbud, og spurte.

– Egentlig er dette veldig enkelt: Vi må ha aktiviteter de eldre

FRIVILLIGHET I FOKUS: Ingvild Rønning Radwan er frivilligkoordinator Kulturrenheten Levanger kommune. Hun fortalte om vinn-vinn-effekten som ligger i å samarbeide frivillige organisasjoner. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

har lyst til å være med på, og så må veien dit være tilrettelagt i form av underlag, belysning, skilting og benker, oppsummerte Solveig Dale.

KORTESTE VEI

Med snarveiprojektet har Trondheim tatt konsekvensen av folks ønske om å gå korteste vei. Siden 2014 har kommunen kartlagt om lag 500, og oppgradert ca. 50 snarveier på ulikt vis. Fellesnevnerne er skilting, belysning, håndløpere, fast underlag, og naturlige lede-linjer. Oppgraderingen har kostet flere millioner kroner.

– Det er også satt ut benker, fortalte Birgit Høyland, porteføljeansvarlig Miljøpakken Trondheim kommune.

– Byer hvor det er lett å gå har mange fordeler: Det bidrar til bedre bymiljø, bedre byliv og bedre folkehelse, sa Høyland.

Alle snarveiene er tydelig merket: Skiltet har hvite føtter på lilla bakgrunn.

– Med slik skilting blir man trygg på at dette er ment for alle, sa Høyland, som oppfordret alle andre kommuner til å satse på et slikt prosjekt.

– Å gå er noe man gjør så å si uavhengig av sosial status. Det er bra for folkehelsen, og for miljøet at flere går og sykler istedenfor å kjøre bil.

FLEKSIBEL TRANSPORT

Oslos rosa busser har vært en viktig inspirasjon i Trondheims arbeid med 67pluss, en aldersvennlig, fleksibel, elektrisk transport.

– Den største forskjellen i forhold til Oslo, er at våre busser er mindre. Krav-spesifikasjonene er ikke spikret, men det blir mindre, og med plass til rullestol i midten. Dessuten er de elektriske, fortalte markedsanalytiker Ingrid Ødegård i selskapet AtB Transport.

I Oslo kjøres passasjerene hjemmefra og dit de skal, i

INSPIRERT AV OSLO: Oslo har sine rosa busser, nå jobber AtB Transport med et liknende opplegg, fortalte markedsanalytiker Ingrid Ødegård. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features).

Trondheim skal de ikke kjøres fra dør til dør, men hjemmefra og til et målpunkt, for eksempel et kjøpesenter, eller eldre-senter.

– For noen vil tilbudet bli et supplement til det eksisterende kollektivtilbudet, mens for andre vil det oppleves som det eneste tilbudet, fordi de bor langt unna det ordinære rute-tilbudet fastslo markedsanalytiker.

AtB har jobbet med prosjektet siden april, og det to år lange pilotprosjektet skal sjøsettes i 2020.

I jakten på den beste modellen, gjorde AtB markedsundersøkelser.

– Vi inviterte eldre for å finne ut hvor og hvordan de reiser, og hva de gjør på dagtid. Men vi så faren i at vi på den måten bare kom i kontakt med de sosialt aktive. Derfor dro vi også hjem til potensielle brukere, og intervjuet dem der.

De sikret spredning både i alder og geografi.

– Men vi mangler nok noen svar fra de som sitter mest hjemme alene, sa Ødegård.

Undersøkelsene ga klar beskjed: Mange var skeptisk til å benytte seg av dette tilbudet til viktige avtaler. Kjøringen måtte ikke ta for lang tid. Brukerne ønsket varsel om bussens ankomst i forkant på sms. Og de var positive til bestilling og betaling via telefon, app, eller t-kort.

– Målet er at det skal bli en permanent del av det totale

mobilitetstilbudet. Dette fleksible prosjektet vil gi en god flatedekning for de eldre, sa markedsanalytiker, som mener 67pluss går rett inn i samfunns målet om økt satsing på kollektivtilbud.

At flere eldre bilførere kanskje vil foretrekke dette, vil også gi økt trafikksikkerhet.

– Dessuten blir reisen en sosial arena, turen blir et mål i seg selv. Og det gjør det lettere for folk å komme seg ut av hjemmene sine, sa Ødegård.

Det stilles strenge krav til sjåførene de skal yte service ut over det ordinære:

– De må være ekstra gode til å snakke med passasjerene, hjelpe med av- og påstigning, og med å få varer inn og ut av bussen.

UT TIL BRUKERNE

Levanger kommune ble med i nettverket for aldersvennlige lokalsamfunn i 2016. Kommunens arbeidsgruppe består av representanter fra rådmannens stab, seniorrådet, kulturenheten, hjemmesteder avdeling ergoterapi og fysioterapitjenesten, enhet bygg og eiendom og enhet kommunalteknikk.

Men hvordan kom de i gang med arbeidet? Ingvild Rønning Radwan er frivilligkoordinator Kulturenheten Levanger kommune. Hun fortalte om prosessen med å få brukerne på banen:

– Det er så sterkt eierskap til grendene, så vi måtte ut dit. Vi hadde et møte på Skogn helsetun. Sanitetshuset i Åsen og på Levanger bo- og aktivitetssenter. Der er et hus hvor mange føler seg hjemme, og har lave skuldre. Vi var spent på om det kom noen, og så strømmet det på med folk, nær femti stykker..

Og det var ikke bare kjente ansikter. Mange av disse hadde fått med seg andre.

– Og ei sa: Jeg er her for de andre, de som ikke er her nå. I invitasjonen skrev de: Har du behov for transport, så ring.

– Men det var jo ingen som ringte, det skal mye til for at folk gjør det. Kanskje vi burde tatt hjemmetjenesten med på laget, og håndplukket flere informanter, det er viktig å tenke på de som ikke kommer på møter, understreket frivilligkoordinatoren på konferansen.

GJØR DET ENKELT

De spurte blant annet om hvordan byen og lokalsamfunnet kan bli mer fremkommelig og tilgjengelig for eldre, hva skal til for at du skal ha en aktiv alderdom, og hvordan en dag i 2025 ser ut for deg.

I ettertid tenker hun at spørsmålene de stilte burde vært enda enklere

– Tenk på ordene, bruk for eksempel ikke ord som prosess. Hold spørsmålene nedpå! Spør rett frem: Hvordan du vil ha

det når du blir gammel? Bruk heller noen ekstra stikkord om det trengs underveis i samtalen.

Innspillene blir et viktig kunnskapsgrunnlag i den pågående planprosessen i Levanger.

Ingvild Rønning Radwan sa det er viktig å tenke langsiktig, men også levere raskt på noe som er synlig.

Radwan snakket også om hvordan kommunen jobber for å tilrettelegge for og samarbeide med frivillighet og lokalsamfunn.

Kommunen har sterkt fokus på vinn-vinn-effekten som ligger i samarbeid med frivillige organisasjoner i eldreomsorgen.

– Det gir livskvalitet både for de som gir og de som får. Målet er å utvikle en bærekraftig arbeidsform med frivillighet og omsorgsbasene i Levanger.

Kommunen har laget en håndbok i frivillig-koordinering, med felles avtaleverk og maler. Seks ansatte er kurset i frivilligkoordinering eldreomsorg i regi av det nasjonale verdighetssenteret. Kommunen har tett samarbeid med Levanger frivilligsentral.

– Skal vi få til det med aldersvennlig samfunn, så må vi tenke i lag, oppsummerte Ingvild Rønning Radwan.

LYDHØR FORSAMLING: Representanter for en rekke kommuner stilte på samlingen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix features).

– Vi ønsker at det skal legges til rette for å bo hjemme så lenge som mulig. Vi må skape fremtidsretta helse- og omsorgstjenester, arbeide for styrket kollektivtilbud og gode samferdselsløsninger, og samarbeide aktivt med frivillige organisasjoner.

Universell utforming
er bra for alle

KS
Postadresse: Postboks 1378 Vika, 0114 Oslo
Besøksadresse: Haakon VII's gt. 9, 0161 Oslo

Telefon: 24 13 26 00

ks@ks.no
www.ks.no